

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มโดยใช้การมีส่วนร่วมของครอบครัว ที่มีผลต่อความเข้มแข็งทางใจของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จากเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำกรอบแนวคิดและสมมติฐานในการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน
  - 1.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์
  - 1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม
  - 1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา
  - 1.4 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
  - 1.5 พัฒนาการวัยรุ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน
  - 2.1 แนวคิดแบบคลาสสิก
  - 2.2 แนวคิดแบบยึดถือสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม
  - 2.3 แนวคิดแนวชีววิทยา
  - 2.4 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่
  - 2.5 ทฤษฎีการเลียนแบบ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของครอบครัว
  - 3.1 รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู
  - 3.2 พฤติกรรมการเผชิญปัญหา
  - 3.3 การสนับสนุนในครอบครัว
4. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งทางใจ
5. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม
6. แนวคิดเกี่ยวกับความคงทนในการเรียนรู้
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เน้นพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่น โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

1.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ พฤติกรรมเบี่ยงเบน เป็นความขัดแย้งระหว่าง โครงสร้างของจิต 3 ส่วนคือ Id Ego และ Superego ส่งผลทำให้เกิดความผิดปกติทางจิตใจ (Mental Illnesses) ความบกพร่องทางอารมณ์ (Emotional Disorder) หรือการถูกรบกวนทางจิตใจ (Psychic Disturbances) ซึ่งมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ บุคคลไม่เจริญเติบโตตามธรรมชาติ ทำให้ความสามารถในการควบคุมสัญชาตญาณของมนุษย์หายไป และการขาดความรักความอบอุ่นจากบิดามารดา ทำให้ Superego ไม่พัฒนาผู้คิดค้นทฤษฎีนี้คือ Sigmund Freud (1856-1939 อ้างใน วิกีพีเดียและอรรถย เล่าลงกรณ์, 2550) ได้กล่าวถึงโครงสร้างของจิต ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1. Id เป็นแรงขับที่เกิดจากสัญชาตญาณซึ่งอยู่จิตใต้สำนึก (Unconscious) เป็นระดับที่บุคคลไม่รู้ตัว

2. Ego เป็นองค์ประกอบของบุคลิกภาพของคนที่อยู่ในจิตสำนึก (Conscious) บุคคลรู้ตัวและสร้างเป็นกลไกเพื่อปรับเปลี่ยนความต้องการของ Id ให้แสดงออกมาเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นในสังคม

3. Superego เป็นส่วนของจิตที่ประกอบด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นเหมือนมโนธรรม ศีลธรรมในจิตใจ ทำหน้าที่เป็นเหมือนผู้อบรมสั่งสอนควบคุมความประพฤติ

การเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน เมื่อบุคคลเผชิญปัญหาที่ Id ไม่ได้รับการตอบสนอง และต้องการแสดงออกตามสัญชาตญาณ Superego จะใช้คุณธรรมที่ได้รับการอบรมป้อนมาควบคุม Id ในขณะที่ Ego จะแสดงออกถึงบุคลิกภาพที่เหมาะสม โดยจะสร้างกลไกป้องกัน (Defense mechanism) เพื่อควบคุมเก็บกอดความคิด ที่เกิดจากการไม่ได้รับการตอบสนองของ Id Ego จะพยายามรักษาสมดุลระหว่าง Id กับ Superego หากระดับ Ego ของบุคคลไม่แข็งแรง ย่อมเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ เช่น การถดถอย การโทษผู้อื่น การเก็บกอด เป็นต้น

Freud ได้อธิบายถึงการพัฒนาโครงสร้างของจิตทั้ง 3 ส่วน โดยมุ่งเน้นที่ความต้องการหรือสัญชาตญาณทางเพศเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพ เนื่องจากสัญชาตญาณทางเพศเป็นพลังผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่างๆ เพื่อลดแรงขับทางเพศ ในแต่ละวัยของพัฒนาการ ตั้งแต่วัยทารกถึงวัยรุ่นจะมีความพึงพอใจบริเวณอวัยวะในแต่ละระยะไม่เหมือนกัน ซึ่งแต่ละช่วงวัยจะต้องผ่านเป้าหมายแต่ละระยะ ถ้าบุคคลไม่บรรลุเป้าหมายจะทำให้บุคคลยึดติดอยู่กับระยะนั้น และจะ

พัฒนาในระยะต่อไปไม่ดี มีผลต่อการปรับตัวทางจิตสังคมเมื่อเติบโตขึ้น การแบ่งพัฒนาการแต่ละช่วงวัยสามารถแบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ

1. ระยะ Oral stage อยู่ในช่วง 0-1 ปี ทารกจะมีความสุข ความพึงพอใจบริเวณปาก ริมฝีปาก ลิ้น ฟัน กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นการดูด การกัด การเคี้ยวและการส่งเสียง ในวัยขวบแรกปีนี้ ทารกต้องพึ่งผู้ใหญ่อย่างมาก ไม่มีความอดทนรอคอย ความคิดความพอใจอยู่ที่ตนเองเป็นศูนย์กลาง ถ้าทารกไม่ได้รับการตอบสนอง ทำให้ทารกไม่ผ่านระยะพัฒนาการขั้นนี้ ทารกจะมีจิตยึดติด (Fixation) ซึ่งอาจแสดงออกเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น เช่น ชอบกินจุบจิบ ชอบพูดคุ้ย ชอบ นินทา ชอบสูบบุหรี่ เป็นต้น เรียกว่ามี Oral character แต่ถ้าได้รับการตอบสนองความต้องการมากเกินไป อาจพัฒนาบุคลิกภาพเป็นคนมองทุกสิ่งทุกอย่างในด้านดี และพึ่งพาผู้อื่นมากเกินไป

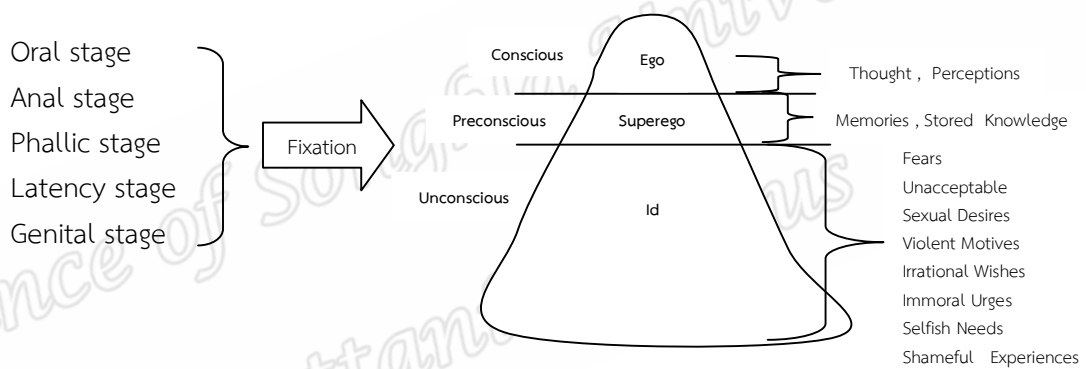
2. ระยะ Anal stage อยู่ระหว่างอายุ 1-2 ปี บริเวณทวารหนักเป็นอวัยวะที่เด็กจะแสวงหาความพึงพอใจ เป็นช่วงที่เด็กมีพัฒนาการของกล้ามเนื้อหูรูด เด็กสามารถกลั้นและปล่อยอุจจาระเมื่อตนเองต้องการ ความพึงพอใจของเด็กในขั้นนี้จึงอยู่ที่การขับถ่าย บิดามารดาเริ่มหัดควบคุมการขับถ่ายโดยให้ถ่ายเป็นเวลา และถ่ายในที่ที่เหมาะสม ซึ่งสามารถมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็ก ถ้าเด็กถูกบังคับหรือเข้มงวดเกินไป เด็กไม่ได้รับความพึงพอใจ จะพัฒนาเป็นผู้ใหญ่ที่ยึดติด (Fixation) อยู่กับวัยนี้ เรียกว่ามี Anal character เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ หรือรักความสะอาดมากเกินไป ชอบสะสมวัตถุต่างๆ เพื่อความพึงพอใจ แต่ถ้าถูกละเลยการฝึกนิสัยการขับถ่ายจะพัฒนาเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่มีระเบียบ หรือไม่รู้จักรจัดระบบของงาน

3. ระยะ Phallic stage อยู่ระหว่างอายุ 3-5 ปี อวัยวะสืบพันธุ์เป็นบริเวณที่เด็กจะแสวงหาความพึงพอใจ เพราะเป็นบริเวณที่น่าสนใจ และไวต่อการกระตุ้นความรู้สึกของเด็ก เด็กเริ่มสังเกตความแตกต่างของอวัยวะเพศชายและหญิง เด็กบางคนชอบเล่นอวัยวะเพศของตนเอง เริ่มอยากรู้ อยากรูเห็นสิ่งที่แตกต่าง ช่วงเวลานี้เป็นระยะของ Oedipus complex คือ เด็กผู้ชายจะติดมารดา และอิจฉาบิดาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมารดา และ Electra complex คือ เด็กผู้หญิงจะติดบิดาและอิจฉามารดาที่มากลัวชิดบิดา แต่เมื่อเด็กโตขึ้นก็สามารถปรับตัวเป็นปกติได้ โดยที่เด็กจะเข้าใจได้ว่าบิดามารดาที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะคู่ครองด้วยนอกเหนือจากบทบาทที่เป็นบิดามารดา และหันมาเลียนแบบบิดามารดาที่เป็นเพศเดียวกันกับตนเอง (Identification) ทำให้เด็กสามารถพัฒนาเพศที่เหมาะสมของตนเอง แต่ถ้าเด็กไม่สามารถแก้ไขความรู้สึกของตนที่มีต่อบิดามารดาที่เป็นเพศตรงกันข้าม เด็กจะพัฒนาไปสู่การมีปัญหาในการสร้างสัมพันธ์ภาพ การเลือกคู่ครอง และการมีบทบาททางเพศที่ผิดปกติได้

4. ระยะ Latency stage อยู่ระหว่างอายุ 6-12 ปี ระยะนี้พลังทางเพศจะไม่แสดงออกถือว่าอยู่ในระยะพัก แต่จะถูกทดแทนด้วยพลังความต้องการด้านอื่น โดยเฉพาะการแสวงหาความสุขจากการคบเพื่อนร่วมวัย เล่นกับเด็กเพศเดียวกัน เรียนรู้การปรับตัวต่อสังคมเพื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่

5. ระยะเวลา Genital stage อยู่ระหว่างอายุ 13–18 ปี เป็นระยะที่เข้าสู่วัยรุ่นมีวุฒิภาวะของระบบสืบพันธุ์ (mature sexuality) และมีการสร้างฮอร์โมนเพศ อวัยวะสืบพันธุ์เริ่มกลับมาเป็นแหล่งของความสุข ความพึงพอใจ Freud เชื่อว่าเด็กวัยนี้เป็นวัยที่มีแรงขับทางเพศอย่างเต็มที่ ความรู้สึกทางเพศเป็นไปอย่างสมบูรณ์ มีความสนใจในเพศตรงข้าม ความสัมพันธ์กับบิดามารดาจะลดลง สร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นมากขึ้น และมีการแสวงหาคู่ นำไปสู่การแต่งงานและมีครอบครัวเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไป (พินพาภรณ์ กลั่นกลั่น และฐิติมา สุขเลิศตระกูล, 2551)

ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ที่อธิบายถึงขั้นพัฒนาการข้างต้น สาเหตุที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนคือ การเลี้ยวจากบิดามารดาตั้งแต่ระยะ Oral stage เป็นต้นมา หากผ่านขั้นพัฒนาการในแต่ละขั้นไม่ได้ ทำให้ Ego และ Super ego ไม่ได้รับการพัฒนา ในขณะที่ Id จะพัฒนาขึ้น ดังภาพความสัมพันธ์ของขั้นพัฒนาการและโครงสร้างของจิต ดังนี้

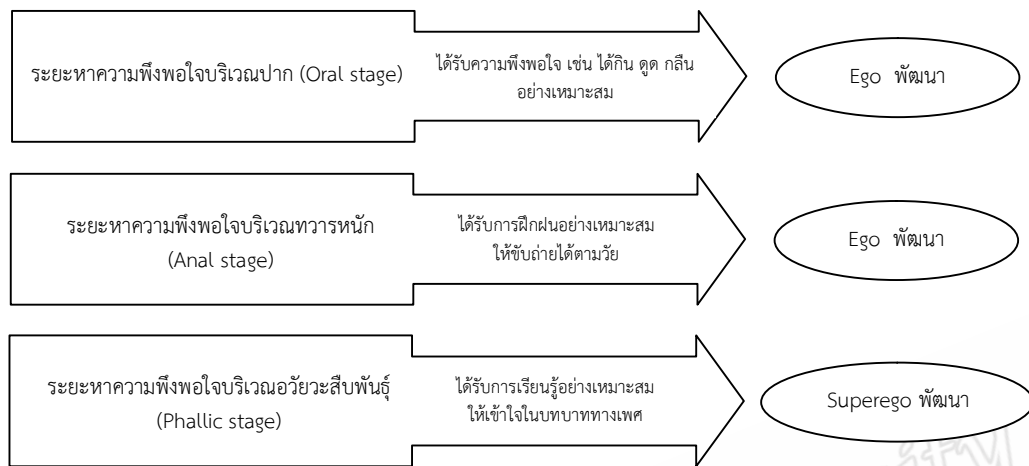

ภาพที่ 2 พฤติกรรมที่เกิดจากการไม่ผ่านขั้นพัฒนาการ

เรียบเรียงดัดแปลงจาก: “Freud and Psychoanalysis” by C. George Boeree, 2000, from <http://www.webspaceship.edu/cgboer/psychoanalysis.html> and “Freud’s View of the Human Mind: The Mental Iceberg” by Allyn and Bacon, (n.d.), from <http://www.imgarcade.com/1/unconscious-freud/Gallery> For > Unconscious Freud

เมื่อขั้นพัฒนาการในช่วง 3 ระยะแรก หากไม่ได้รับการเลี้ยงดูให้ผ่านขั้นพัฒนาการช่วงนี้ไปได้ จะทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนในช่วงวัยผู้ใหญ่ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

ในทางกลับกัน การจะพัฒนา Ego และ Superego ผู้ปกครองจึงต้องดูแลให้เหมาะสมและผ่านขั้นพัฒนาการในช่วง 3 ระยะแรก ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 การพัฒนา Ego และ Superego ในขั้นพัฒนาการ 3 ระยะแรก
เรียบเรียงดัดแปลงจาก: “Sigmund Freud” by Saul McLeod, 2013, from
<http://www.simplypsychology.org/Sigmund-Freud.html>

จะเห็นได้ว่าทฤษฎีจิตวิเคราะห์ จะมุ่งเน้นหาสาเหตุของพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากการเลี้ยงดูในวัยเด็ก สามารถนำมาทำความเข้าใจกับพฤติกรรมวัยรุ่น และนำมาสู่การเชื่อมโยงถึงวิธีการดูแลบุตรหลานของผู้ปกครอง ทำให้สามารถเข้าใจพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนกับผู้ปกครอง ทั้งนี้ยังมีทฤษฎีอื่นที่เกี่ยวข้องและนำมาอธิบายเกี่ยวกับวัยรุ่นในหัวข้อต่อไป

1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม (Psychosocial development stage)

Erik Erikson (1902-1994 อ่างในวิกิพีเดียและออร์ทย เลอาลงกรณ, 2550) เน้นพัฒนาการทางสังคม โดยแบ่งช่วงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยชรา 8 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความไว้วางใจและความไม่ไว้วางใจผู้อื่น (Trust vs Mistrust) ช่วงแรกเกิดถึง 2 ปี ในวัยนี้ หากทารกได้รับการตอบสนองทางร่างกายอย่างเพียงพอ การเลี้ยงดูด้วยความรัก กระตุ้นการเรียนรู้ใหม่ด้วยการกอด เด็กจะเรียนรู้ถึงความไว้วางใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้ไว้วางใจคนง่าย ในทางตรงข้าม หากทารกไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม จะขาดความเชื่อมั่นไม่ไว้วางใจตนเองและผู้อื่น

ขั้นที่ 2 ความเป็นอิสระและความสงสัยไม่แน่ใจ (Autonomy vs Doubt) ช่วง 2 ปี เด็กในวัยนี้จะเริ่มพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง เพราะหัดควบคุมและใช้กล้ามเนื้อประสาทสัมผัส รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญและอยากเอาชนะสิ่งแวดล้อมหรืออำนาจที่มีอยู่ พ่อแม่จึงควรระวังในเรื่องความสมดุลในการเลี้ยงดู ควรให้ออกโอกาสและกำลังใจต่อเด็ก เด็กจะพัฒนาความเป็นตัวเอง มีความมั่นใจ

รู้จักอิสระที่จะควบคุมตนเอง แต่ถ้าพ่อแม่ควบคุมเกินไปหรือทำแทนเด็กทุกอย่าง เด็กจะเกิดความคลางแคลงใจในความสามารถของตนเอง

ขั้นที่ 3 ความริเริ่มกับความรู้สึกผิด (Initiative VS. Guilt) ช่วง 3-5 ปี การมีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอดถึงการใช้ภาษาจะช่วยให้เด็กเกิดแนวคิดในการวางแผนและการริเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ ก็จะเป็นการส่งเสริมทำให้เขารู้สึกต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไปเด็กก็จะมีความคิดริเริ่ม แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ใหญ่คอยเข้มงวด ไม่เปิดโอกาสให้เด็ก ดำเนินอยู่ตลอดเวลา เขาก็จะรู้สึกผิดเมื่อคิดจะทำสิ่งใดๆ นอกจากนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้บทบาททางเพศมาตรฐานทางศีลธรรมและการควบคุมอารมณ์

ขั้นที่ 4 ความขยันหมั่นเพียรกับความรู้สึกต่ำต้อย (Industry VS. Inferiority) ช่วง 6-11 ปี เด็กในวัยนี้จะเริ่มเข้าเรียนและต้องการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น มีพัฒนาการทางด้านความขยันขันแข็ง โดยพยายามคิดทำ คิดผลิตสิ่งต่างๆ ให้เหมือนผู้ใหญ่ด้วยการทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังใจ ถ้าเด็กได้รับคำชมเชยก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกำลังใจ มีความมานะพยายามมากขึ้น แต่ถ้าตรงกันข้ามเด็กไม่ได้รับความสนใจหรือผู้ใหญ่แสดงออกมาให้เห็นว่าเป็นการกระทำที่น่ารำคาญเด็กก็จะรู้สึกต่ำต้อย

ขั้นที่ 5 ความเป็นเอกลักษณ์กับความสับสนในบทบาท (Identity VS. Role Confusion) ช่วง 12-17 ปี เป็นช่วงที่เด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่น และเริ่มพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเองว่าตนคือใคร ถ้าเด็กค้นหาตนเองได้ จะแสดงบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม แต่ถ้าตรงกันข้ามเด็กค้นหาเอกลักษณ์ของตนไม่พบจะเกิดความสับสนและแสดงบทบาทที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับตนเอง

ขั้นที่ 6 ความผูกพันกับการแยกตัว(Intimacy VS. Isolation) ช่วง 18-21 ปี เป็นขั้นของการพัฒนาทางด้านความรักความผูกพัน เมื่อบุคคลสามารถค้นพบเอกลักษณ์ของตนเองได้แล้ว ก็เกิดความรู้สึกต้องการมีเพื่อนสนิทที่รู้จัก สามารถรับทุกข์ซึ่งกันและกันได้ ตลอดถึงแสดงความยินดีและเสียสละให้แก่กัน แต่ถ้าพัฒนาการในช่วงนี้ล้มเหลวไม่สามารถสร้างความรู้สึกเช่นนี้ได้ จะเกิดความรู้สึกต้องการจะชิงดีชิงเด่น ชอบทะเลาะกับผู้อื่น รู้สึกว่าเหวเหมือนถูกทอดทิ้ง ซึ่งจะนำไปสู่การแยกตัวเอง และดำเนินชีวิตอย่างโดดเดี่ยว

ขั้นที่ 7 การทำประโยชน์ให้สังคมกับการคิดถึงแต่ตนเอง (Generativity VS. Self Absorption) ช่วง 22-40 ปี เป็นช่วงของวัยกลางคน ซึ่งมีความพร้อมที่จะสร้างประโยชน์ให้สังคมได้เต็มที่ ถ้าพัฒนาการแต่ละขั้นตอนที่ผ่านมามีความดีไปด้วยดี มีการดูแลรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อบุตรหลาน ให้มีความสุข มีการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นคนดีต่อไปในอนาคต แต่ถ้าตรงกันข้ามก็จะไม่ประสบความสำเร็จ จะเกิดความรู้สึกท้อถอย เปื่อหน่ายชีวิต คิดถึงแต่ตนเองไม่รับผิดชอบต่อสังคม

ขั้นที่ 8 บูรณาการกับความสิ้นหวัง (Integrity VS. Despair) ช่วง 40 ปีขึ้นไป เป็นช่วงของวัยชราซึ่งเป็นวัยสุดท้าย ถ้าบุคคลผ่านขั้นตอนต่างๆ มาด้วยดี จะมองอดีตเต็มไปด้วยความสำเร็จ มีปรัชญาชีวิตตนเอง ภูมิใจในการถ่ายทอดประสบการณ์ต่างให้แก่ลูกหลาน แต่ถ้าตรงกันข้ามก็ชีวิตมี

แต่ความล้มเหลว จะเกิดความรู้สึกสิ้นหวังในชีวิต เสียเวลาที่ผ่านมาไม่พอกับชีวิตในอดีตไม่ยอมรับสภาพตนเอง เกิดความคับข้องใจต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขาดความสงบสุขในชีวิต

ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมโดย Erikson ทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของแต่ละช่วงวัย พฤติกรรมเบี่ยงเบนเกิดขึ้นได้เพราะบุคคลไม่สามารถผ่านขั้นพัฒนาการแต่ละขั้นได้ ในวัยแรกเกิดจนถึงวัยเด็กจะต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมและการเลี้ยงดูจากผู้ปกครอง เป็นปัจจัยผลักดันให้ผ่านขั้นพัฒนาการ ในขณะที่วัยรุ่นนอกจากต้องอาศัยสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงดูจากผู้ปกครอง ยังต้องอาศัยพลังในตนเองเพื่อผลักดันให้ตนเองผ่านขั้นพัฒนาการไปได้ และในวัยผู้ใหญ่เป็นต้นไป ต้องใช้ประสบการณ์ที่สะสมมาจัดการกับการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผ่านขั้นพัฒนาการได้ต่อไป ดังนั้นหากปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นบกพร่อง ขั้นพัฒนาการในช่วงวัยต่อไปย่อมได้รับผลกระทบ และแสดงมาเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากขึ้นแตกต่างกันไป ทั้งนี้ยังมีทฤษฎีอื่นที่อธิบายถึงความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาขึ้นพร้อมกับพัฒนาการทางร่างกายได้แก่ ทฤษฎีทางความคิดและสติปัญญา ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป

1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Theory of Cognitive Development)

พินพากรณ์ กลั่นกลิ่น และฐิติมา สุขเลิศตระกูล (2551) ได้กล่าวถึงทฤษฎีนี้ไว้ว่า Jean Piaget (1896-1980) เชื่อว่าในวัยเด็กการเล่นเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่ทำให้เกิดการเจริญเติบโตของสติปัญญา โดยที่เด็กได้เรียนรู้ผ่านการกระทำและการสำรวจ ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นไปที่การรับรู้ การปรับตัว และการจัดการของสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก จนเกิดเป็นความรู้ (Knowledge) ทำให้ Piaget เชื่อว่าความรู้เกิดจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดกระบวนการทางสติปัญญา (Mental operation) Piaget ได้แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการทางด้านสติปัญญาออกเป็น 4 ระยะดังนี้

1. ระยะพัฒนาการทางประสาทสัมผัส และการเคลื่อนไหว (Sensorimotor stage) อยู่ระหว่างอายุแรกเกิดถึง 2 ปี เป็นระยะที่การกระทำเกิดจากระดับปฏิกิริยาสะท้อนแรกเกิดไปสู่การใช้สัญลักษณ์ โดยใช้ร่างกายตนเองในการแสดงออก สื่อสาร โดยเรียนรู้โลกจากการสัมผัสและการกระทำ Piaget ได้แบ่งระยะนี้ออกเป็น 6 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

1.1 ขั้นปฏิกิริยาสะท้อน (Reflexive stage) อยู่ระหว่างอายุแรกเกิดถึง 1 เดือน เป็นขั้นที่ทารกจะมีพฤติกรรมสะท้อนอย่างง่าย เช่น การดูดนิ้ว การกำมือ ซึ่งสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมเหล่านี้มาจากการสัมผัส เสียง กลิ่น และการมองเห็น

1.2 ขั้นพัฒนาการอวัยวะเคลื่อนไหวด้วยประสบการณ์เบื้องต้น (Primary circular reactions) อยู่ระหว่างอายุ 1-4 เดือน เป็นขั้นที่ทารกใช้ประสบการณ์เบื้องต้นจากการได้รับการตอบสนองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยปฏิกิริยาสะท้อน เป็นแนวทางในการเคลื่อนไหวตนเอง ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่มีจุดมุ่งหมายและไม่มีการประสานงานกัน และมักเป็นพฤติกรรมที่กระทำซ้ำๆ และง่ายๆ เช่น การกำมือและปล่อยมือ หรือการกระตุกผ้าห่มซ้ำๆ

1.3 ขั้นพัฒนาการอวัยวะเคลื่อนไหวอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Secondary circular reactions) อยู่ระหว่างอายุ 4–8 เดือน เป็นขั้นที่ทารกเริ่มมีจุดมุ่งหมายในการกระทำ และมักกระทำซ้ำๆ เพราะเกิดความสนใจในผลของพฤติกรรมนั้น เช่น เมื่อทารกเขย่าของเล่นแล้วเกิดเสียง เสียงที่เกิดขึ้นจะกระตุ้นให้ทารกเขย่าของเล่นนั้นซ้ำๆ

1.4 ขั้นพัฒนาการประสานงานของอวัยวะ (Coordination of secondary schemes) อยู่ระหว่างอายุ 8–12 เดือน เป็นขั้นที่ทารกเริ่มรู้จักแก้ปัญหาอย่างง่าย ๆ โดยใช้พฤติกรรมการเรียนรู้ เช่น รู้จักผลักหมอนออกเพื่อเอาตุ๊กตาที่ซ่อนไว้ใต้หมอน ทารกเริ่มมีพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับการคงที่ของวัตถุ (Object permanence) เรียนรู้ว่าถึงแม้วัตถุหรือบุคคลเมื่อพ้นสายตา ก็ยังคงอยู่ไม่สูญหาย

1.5 ขั้นพัฒนาการความคิดริเริ่มแบบลองผิดลองถูก (Tertiary circular reactions) อยู่ระหว่างอายุ 12–18 เดือน เป็นขั้นที่เด็กเริ่มสร้างพฤติกรรมใหม่ด้วยการลองผิดลองถูก (Trial and Error) และสนใจถึงผลของพฤติกรรมใหม่ๆ มีการทดลองทำดูหลายๆ แบบ เพื่อดูว่าจะเกิดอะไรขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมาย และเริ่มที่จะมีความคิดริเริ่มในการกระทำสิ่งต่างๆ ต่อไป

1.6 ขั้นพัฒนาการโครงสร้างทางสติปัญญาเบื้องต้น (Mental combinations) อยู่ระหว่างอายุ 18–24 เดือน เป็นขั้นที่เด็กเริ่มรู้จักคิดหาวิธีแก้ปัญหาโดยไม่ต้องอาศัยการลองผิดลองถูก เด็กสามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบผู้ใหญ่ได้ โดยอาศัยความจำในสิ่งที่ตนเองเคยเห็นและเป็นขั้นที่เด็กวัยนี้เริ่มใช้ภาษาในการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจ

2. ระยะพัฒนาการก่อนเกิดความคิดอย่างมีเหตุผล (Preoperational stage) อยู่ระหว่างอายุ 2–7 ปี Piaget แบ่งพัฒนาการขั้นนี้เป็น 2 ขั้นย่อย คือ

2.1 ขั้นพัฒนาการก่อนเกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผล (Perconceptual substage) อยู่ระหว่างอายุ 2–4 ปี เป็นระยะที่มีความคิดที่ยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง (Egocentrism) จะมองสิ่งต่างๆ ในมุมมองของตนเอง โดยไม่เข้าใจความคิดของคนอื่นที่มีความแตกต่างไปจากตนเอง ความสามารถในการใช้ภาษาและสัญลักษณ์เป็นตัวแทนวัตถุเพิ่มขึ้น การเล่นเลียนแบบ

2.2 ขั้นพัฒนาการใกล้เกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผล หรือขั้นรู้จักคิดได้เอง (Intuitive substage) อยู่ระหว่างอายุ 4–7 ปี เป็นระยะที่เด็กยังไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ความคิดความเข้าใจของเด็กยังขึ้นอยู่กับการรับรู้ของเขาหรือสิ่งที่เขามองเห็นขณะนั้น และตัดสินใจกระทำโดยดูจากลักษณะภายนอกที่เห็นอย่างเดียว เด็กเริ่มใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดมากขึ้น เริ่มเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่โดยเล่นแบบสมมติ

3. ระยะพัฒนาการความคิดอย่างมีเหตุผลเป็นรูปธรรม (Concrete operation stage) อยู่ระหว่างอายุ 7–11 ปี เด็กวัยนี้จะเข้าใจเหตุผลและรับรู้ความเป็นจริงมากขึ้นเรื่อยๆ ความคิดที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลดน้อยลง และเริ่มรับฟัง เข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น สามารถคิด

ย้อนกลับไปกลับมาได้ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ จัดแบ่งแยกหมวดหมู่ได้มากขึ้น เริ่มยอมรับเรื่องจริยธรรม และพยายามกระทำในสิ่งที่ถูกต้องด้วยตนเอง

4. ระยะพัฒนาการความเข้าใจอย่างมีเหตุผล (Formal operation stage) อยู่ในช่วงอายุ 11 ปีขึ้นไป เป็นระยะที่พัฒนาการด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กพัฒนาขึ้นสู่ระดับวุฒิภาวะสูงสุด คือ เด็กวัยนี้จะเริ่มคิดเหมือนผู้ใหญ่ สามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผล สามารถวิเคราะห์สังเคราะห์ความคิดได้ และเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งที่เป็นนามธรรมนอกเหนือไปจากสิ่งที่ตาของเขามองเห็น

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของPiaget จะมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้จากประสาทสัมผัส การปฏิบัติจริง และต้องเหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย ซึ่งมักนำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเกิดพัฒนาการด้านสติปัญญา เช่น การสอนแบบตอบสนองด้วยท่าทางต่อการเรียนรู้ คำศัพท์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ทำให้เด็กเรียนรู้คำศัพท์เพิ่มขึ้น (ซีริน ชุมวราฐายี, 2557) ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีความสามารถในการใช้ภาษาและสัญลักษณ์เป็นตัวแทนวัตถุ รวมถึงการนำทฤษฎีนี้ไปใช้พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน (สมชาย รัตนทองคำ, 2556: ออนไลน์) เช่น การนำไปประเมินผลศักยภาพทางสติปัญญาของเด็กแต่ละช่วงวัย หรือการเน้นให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยตนเอง โดย Piaget เห็นว่าครูจะมีความสำคัญแต่เพียงเป็นผู้ร่วมมือ (Collaborator) ในกระบวนการเรียนรู้ และต้องเตรียมเนื้อหาหรือประสบการณ์ที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายจะอยู่ในระยะพัฒนาการความเข้าใจอย่างมีเหตุผล (Formal operation stage) การจัดกิจกรรมจึงต้องเน้นการพัฒนาในด้านนี้ และต้องเป็นกิจกรรมที่เกิดประสบการณ์เรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ สติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น ยังมีทฤษฎีที่น่าสนใจเกี่ยวกับจริยธรรม ซึ่งสามารถพัฒนาขึ้นได้พร้อมกับพัฒนาการด้านร่างกาย ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป

1.4 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development)

สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ม.ป.ป.), พิมพ์ภรณ์ กลั่นกลิ่น และจิตติมา สุขเลิศตระกูล (2551) กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมโดย Lawrence Kohlberg (1927-1987) ว่าได้พัฒนาแนวคิดทฤษฎีมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลไม่ได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่ออายุ 10 ปี แต่สามารถพัฒนาอีกหลายขั้นตอนจากอายุ 11-25 ปี ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg จึงแบ่งออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ดังนี้

1. ระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Preconventional or premoral level) อยู่ในระหว่างแรกเกิดถึง 10 ปี การตัดสินใจเลือกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กวัยนี้ จะมุ่งเน้นที่ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองทั้งดีและไม่ดี หลังแสดงพฤติกรรมนั้นๆ แต่ยังไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น โดยแบ่งระยะนี้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1.1 ชั้นใช้หลักการหลบหลีกการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) เกิดขึ้นกับเด็กช่วงแรกเกิดจนถึง 7 ปี เด็กเข้าใจว่าความดี คือ สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิจากผู้ใหญ่ เด็กจึงใช้วิธีหลีกเลี่ยงเพื่อไม่ให้ถูกตำหนิหรือถูกลงโทษ ยึดประโยชน์ของตนเอง และไม่ได้เห็นสาเหตุของการกระทำ เช่น หากไม่ทำการบ้าน ครูจะลงโทษ เด็กจึงทำการบ้านเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ตนเองถูกรุ้ติ และเข้าใจว่า การทำการบ้านเป็นความดี

1.2 ชั้นใช้หลักการแสวงหารางวัล (Naively Egoistic Orientation) เกิดขึ้นกับเด็กอายุ 7-10 ปี ถ้าพฤติกรรมที่แสดงออกแล้วได้รับรางวัล หรือคำชมซึ่งตนเองรู้สึกพอใจ เด็กจะตัดสินว่าพฤติกรรมนั้นถูกต้อง ดีงาม เช่น เมื่อเด็กแบ่งขนมให้เพื่อน พ่อแม่ชมเชย และเด็กอาจจะได้แบ่งขนมจากเพื่อน ทำให้ตนเองได้รับความพอใจ เด็กจะเรียนรู้ว่าการแบ่งขนมเป็นพฤติกรรมที่ดี เพราะเด็กได้รับความพอใจกลับมา

2. ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ของสังคม (Conventional level) อยู่ในระหว่างอายุ 10-16 ปี เด็กเริ่มใช้กฎเกณฑ์ขึ้นมากำหนดความถูก ความดี โดยกลุ่ม หรือสังคมเป็นผู้กำหนด และไม่ได้คำนึงถึงผลที่จะตามมา โดยแบ่งระยะนี้เป็น 2 ชั้น คือ

2.1 ชั้นใช้หลักการกระทำที่คนอื่นเห็นว่าดี (Good-boy Orientation) เกิดกับช่วงวัย 10-13 ปี ซึ่งย่างเข้าสู่วัยรุ่น เด็กจะตัดสินพฤติกรรมที่ดีหรือถูกโดยการยอมรับของกลุ่มเพื่อน (Peer group) หรือจากคนรอบข้างที่เห็นว่า พฤติกรรมนั้นเป็นเรื่องดีงาม เช่น พ่อแม่บอกว่าคนที่ตั้งใจเรียนขยันทำการบ้านคือคนเก่งคนดี เด็กจะเรียนรู้ว่าการตั้งใจเรียนเป็นพฤติกรรมที่ดี เพราะพ่อแม่ยอมรับ ในทางกลับกัน หากกลุ่มเพื่อนยอมรับในพฤติกรรมไม่ดี เด็กจะทำตามพฤติกรรมนั้นเพื่อให้เกิดการยอมรับในกลุ่มเพื่อน โดยไม่ได้คำนึงถึงผลที่ตามมา

2.2 ชั้นใช้หลักการกระทำตามหน้าที่ (Authority and Social Order Maintaining Orientation) เกิดกับช่วงวัย 13-16 ปี บุคคลจะเรียนรู้บทบาทระเบียบของสังคมมากขึ้น พฤติกรรมที่ดีหรือถูกขึ้นอยู่กับระเบียบ กฎหมาย ประเพณี หรือข้อกำหนดทางศาสนา เช่น ระเบียบในสถานศึกษา ให้แต่งกายเรียบร้อย บุคคลจะเรียนรู้ว่าหน้าที่ของนักเรียน นักศึกษา จะต้องแต่งกายให้เรียบร้อย บุคคลจะเรียนรู้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี เพราะเป็นสิ่งที่สังคมหรือกลุ่มกำหนดไว้

3. ระดับจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ (Post conventional level) อยู่ในช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป ในระดับนี้พฤติกรรมขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสังคม จากการเรียนรู้สังคม ทำให้บุคคลพัฒนาสิ่งที่ดีที่ถูกต้องที่ควรได้ด้วยตัวเอง พยายามให้คุณค่าทางจริยธรรมอย่างเที่ยงตรง นำไปใช้โดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่มีอิทธิพลของผู้อื่นมาครอบงำและอยู่บนพื้นฐานของการไม่รู้จักล้าสิทธิผู้อื่น ในระดับนี้มี 2 ชั้น ดังนี้

3.1 ชั้นใช้หลักการเคารพตนเองหรือทำตามคำมั่นสัญญา (Contractual Legalistic Orientation) การแสดงพฤติกรรมจะเป็นสิ่งที่สังคมส่วนมากยอมรับ การกระทำจึงพยายามหลบหนี

ไม่ให้ถูกตราหน้าว่าขาดเหตุผล ไม่รักษาสัญญา และให้ความหมายของคำว่าหน้าที่ คือ การกระทำที่ตกลงกันได้ ทำให้บุคคลต้องรักษาข้อตกลงร่วมกันนี้ หากผิดข้อตกลงบุคคลจะถูกลดศักดิ์ศรีและการเคารพตนเองไป

3.2 ชั้นใช้หลักคุณธรรมสากล (Conscience Orientation) พฤติกรรมที่แสดงออก ควรจะถูกต้องที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนมาก ทั่วโลกเป็นสากล เป็นเหตุผลเชิงจริยธรรมของ หลักมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชน ทำให้บุคคลมีพัฒนาการด้านจริยธรรมโดยยึดมั่นในความถูกต้อง การเสียสละเพื่อสังคมอย่างแท้จริง

การพัฒนาการทางจริยธรรมโดยทฤษฎีของ Lawrence Kohlberg จะพัฒนาดังแต่ ชั้นแรก ไปจนถึงขั้นสุดท้ายตามลำดับ จะไม่สามารถพัฒนาข้ามขั้นได้ เพราะการพัฒนาทางจริยธรรม ที่สูงขึ้นต้องอาศัยขั้นพัฒนาที่ต่ำกว่า จากการเรียนรู้จากประสบการณ์ของแต่ละขั้น จะเป็นพื้นฐาน ให้บุคคลได้เรียนรู้และนำไปใช้พัฒนาจริยธรรมในตนเองในขั้นที่สูงขึ้น การที่ผู้ปกครองใส่ใจในการส่งเสริมพัฒนาการด้านจริยธรรมตั้งแต่ขั้นแรกของเด็ก เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ที่มีความประพฤติดี เป็นพฤติกรรมที่มีสำนึกและการตัดสินใจ ควบคุมพฤติกรรมให้แสดงออกใน ทิศทางที่ถูกต้อง เพื่อสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

1.5 พัฒนาการวัยรุ่น (Adolescence Development)

สุริยเดว ทรีปาตี (2554) กล่าวถึงพัฒนาการของวัยรุ่นจะแบ่งเป็น 2 ช่วงอายุ คือ ช่วงอายุ 9-12 ปี และช่วงอายุ 12-25 ปี ทั้งนี้เพื่อจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่เด่นเป็นพิเศษของวัยรุ่นแต่ละช่วง ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญาและสังคม ดังนี้

1. พัฒนาการเด็ก 9-12 ปี เป็นระยะก่อนเข้าวัยรุ่น-วัยรุ่นตอนต้น ช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทุกระบบ โดยจะมีความคิดหมกมุ่นกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย โดยเฉพาะในเพศหญิงซึ่งจะส่งผลกระทบต่อจิตใจ ทำให้อารมณ์หงุดหงิดและแปรปรวนง่าย ในทางตรงกันข้ามเด็กผู้ชายจะมีพัฒนาการด้านร่างกายชัดเจนตั้งแต่อายุ 12 ปีเป็นต้นไป

2. พัฒนาการวัยรุ่น 12-25 ปี เป็นช่วงที่มีการพัฒนาด้านร่างกายมาก สังเกตได้จากภายนอกทั้งส่วนสูง น้ำหนัก รูปร่าง เป็นต้น พัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นวัยที่เรียนรู้ เข้าใจเรื่องราว ทั้งรูปธรรมและนามธรรมได้ดีขึ้น ในขณะที่อารมณ์มีความเปลี่ยนแปลงง่าย อ่อนไหว สับสน ไม่มั่นคง และเริ่มแสดงอารมณ์ความต้องการของตนเองออกมา และเป็นวัยที่เริ่มต้องการมีพื้นที่ในสังคมเพื่อเป็นที่ยอมรับ วัยนี้กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลอย่างมาก

อัมพร เบญจพลพิทักษ์ (2547) ให้ความหมายของวัยรุ่น หมายถึง ช่วงชีวิตระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ เด็กจะเข้าสู่วัยรุ่นและมีการเปลี่ยนแปลงชัดเจน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ โดยแบ่งช่วงวัยรุ่น ออกเป็น 2 ระยะ คือ

1. วัยรุ่นตอนต้น (Early adolescence) เป็นระยะเวลาตั้งแต่โดยเฉลี่ยอายุ 10 ปี ถึง 16 ปี ช่วงนี้จะมีพัฒนาการทางด้านร่างกายอย่างชัดเจน (Growth spurt) ต่อมฮอร์โมนโดยเฉพาะ Pituitary (Pituitary gland) และตำแหน่ง Hypothalamic region จะเจริญขึ้นทำให้มีการหลั่งของฮอร์โมนพวก Growth hormone, Gonadotropic hormone, Adreno-corticotrophic hormone เพิ่มมากขึ้น พฤติกรรมทางเพศ จากการเจริญของร่างกายและการเจริญทางอวัยวะเพศ ทำให้เด็กวัยนี้ จะมีพฤติกรรมทางเพศได้อย่างถือเป็นธรรมดา การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (Masturbation) พบได้ทั้ง ในเด็กหญิง และเด็กชาย แต่เด็กหญิงจะเป็นไปอย่างไม่เปิดเผยมากกว่า เด็กวัยนี้จะสนใจ เรื่องของตัวเองอย่างมาก (Self consciousness) ฉะนั้นเด็กจะมีความรู้สึกไวต่อคำพิพากษาวิจารณ์ และต่อสายตา ท่าทีของผู้อื่น ความสนใจตนเองจะมีมากขึ้น เช่น ห่วงกังวลลิบในใบหน้า ใช้เวลานาน ในการส่องกระจก มีอารมณ์พุ่งขึ้นได้บ่อย ๆ ถ้าคิดว่าตนถูกตำหนิหรือค่อนข้างอด เด็กจะมีการแต่งตัว ตามสมัยนิยมและตามอย่างเพื่อน เป็นต้น

2. วัยรุ่นตอนปลาย (Late adolescence) เป็นระยะเวลาตั้งแต่อายุ 17 ปีขึ้นไป จนถึงอายุ 20-25 ปี ลักษณะเยาวชน ตอนนี้อย่างแตกต่างจากวัยรุ่นตอนต้นอย่างมาก เพราะร่างกายและ ระบบภายในร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงน้อยลงมากแล้ว โดยเฉพาะเมื่อเด็กเข้าวัยหนุ่มสาวเต็มที่แม้ว่า ร่างกายจะโตขึ้นอีกบ้างก็เพียงเล็กน้อย ไม่ชัดเจนอย่างตอนต้น การปรับตัวของต่อมอวัยวะเพศ ฮอร์โมนและอื่นๆ ภายในร่างกายค่อนข้างจะคงที่และสม่ำเสมอ เด็กวัยนี้กำลังเป็นวัยเฝ้าหาเอกลักษณ์ ของตน เยาวชนจะให้ความสนใจกับเรื่องศาสนา คุณธรรม มารยาท วัฒนธรรม ประเพณีและนำมา จัดเข้ากับระบบความคิดและความเชื่อของตน

ช่วงระหว่างวัยเด็กสู่เยาวชนเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งร่างกาย จิตใจ ทักษะคิด เพื่อเตรียมเป็นผู้ใหญ่ จึงเป็นวัยที่กำลังอยู่ในช่วงหาอัตลักษณ์ มีความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ความสนใจทางเพศ และพร้อมที่จะเลียนแบบเพื่อหาเอกลักษณ์ที่ เหมาะสมกับตนเอง แบบอย่างของเด็กและเยาวชนเลียนแบบทางพฤติกรรมนั้น เป็นได้ทั้งตัวบุคคลหรือ สัญลักษณ์แทนบุคคล และแบบอย่างเหล่านี้มักมาจากการรับสื่อทางโทรทัศน์ (ชุดิมา ชุณหากาญจน์, 2550; มยุรี เนียมสุวรรณ, 2550; ปัทมาภรณ์ สุขสมโส, 2551) สื่อจากนิตยสารหรือหนังสือการ์ตูน (รักเอก วรณพฤกษ์, 2550; วิมลพรรณ อาภาเวท, 2550) หรือสื่อจากอินเทอร์เน็ต (ภัทรพมมนต์ อธิฐานคพิพัฒน์, 2550; มนทิมาถ คำทิพย์, 2554) ซึ่งความแตกต่างของเพศและช่วงอายุ บรรทัดฐาน ของสังคม การเป็นกระแสนิยม ประกอบกับสื่อต่างๆ ที่กล่าวมา สามารถตอบสนองต่อความต้องการ ของเด็กและเยาวชน ทำให้มีอิทธิพลต่อการเลือกรับรู้ข้อมูลจากสื่อ และพัฒนาเป็นทัศนคติเฉพาะ บุคคลต่อไป หากเด็กและเยาวชนไม่มีวุฒิภาวะในการเลือกรับข้อมูลจากสื่อ ย่อมทำให้เกิด การเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ ซึ่งมีการศึกษาที่สนับสนุนว่า ระดับการศึกษาและอายุที่มากขึ้น ช่วยให้วุฒิภาวะในการเลือกรับสื่ออย่างชาญฉลาด (เกรียงไกร พัฒนกุลโกเมธ และทิติพงษ์ สุทธิรัตน์,

2553) ทั้งนี้ถ้าเด็กและเยาวชนที่มีแบบอย่างในครอบครัวดี จะทำให้มีภูมิคุ้มกันในด้านข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม เช่นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีแบบอย่างในครอบครัวที่ไม่มีผู้สูบบุหรี่ จะมีความรู้เกี่ยวกับโทษภัยของบุหรี่มากกว่ากลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีแบบอย่างในครอบครัวที่มีผู้สูบบุหรี่ จะเห็นได้ว่าการเป็นแบบอย่างของบุคคลในครอบครัว ส่งผลต่อพฤติกรรม การเลียนแบบเช่นเดียวกับการดูแบบอย่างจากสื่อต่างๆ เด็กและเยาวชนจึงต้องมีผู้ปกครองที่ต้องทำความเข้าใจถึงภาวะไม่แน่นอนด้านอารมณ์ และทัศนคติของวัยนี้ ผู้ปกครองจึงมีความสำคัญในการประคับประคองให้เด็กและเยาวชนผ่านพ้นความเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการไปได้ ซึ่งการเตรียมตัวของผู้ปกครองในการดูแลเด็กและเยาวชน ควรสร้างโอกาสในการแสวงหาความรู้ในเรื่องต่างๆ เข้าใจพัฒนาการตามแต่ละช่วงวัยของบุตร มีความรู้ความเข้าใจสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เข้าใจความต้องการของบุตร ปรับใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบมีเหตุผล ให้อิสระในการคิดการตัดสินใจแก่บุตรตามสมควร ผู้ปกครองที่หมั่นหาความรู้ มีความใส่ใจในการดูแลบุตรหลาน สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อเนื่อง จะลดความรู้สึกแปลกแยกระหว่างบุตรหลานกับครอบครัว (วิไลลักษณ์ เสรีตระกูล, 2553) และลดช่องว่างที่จะทำให้เกิดปัญหาพฤติกรรมอื่นตามมา เช่น พฤติกรรมติดเกมออนไลน์ (ดวงพร หุตารมย์, 2550; ปัทมาอนุมาศ, 2552) พฤติกรรมก้าวร้าว (นภกตน์ นิลธวัช, 2551) พฤติกรรมมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร (อังคณา เพชรภาพ, 2551) เป็นต้น ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมให้กับเด็กและเยาวชนได้ จึงต้องให้ครอบครัวเกิดการตระหนักถึงความสำคัญกับบทบาทหน้าที่ในการอบรมป้อนนิสัยให้แก่บุตรหลาน ในขณะเดียวกันต้องมีวิธีการดูแลเด็กและเยาวชนที่ครอบครัวสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริง และเหมาะสมกับยุคสมัย

2. แนวคิดเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน เพราะกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีความพิเศษเฉพาะ จึงต้องทำความเข้าใจกลุ่มตัวอย่างโดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 แนวคิดแบบคลาสสิก (The Classical School)

Beccaria (1738-1794) และ Bentham (1748-1832 อ้างใน Whitehead, John T. and Lab, Steven) มีความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ โดยเชื่อว่า บุคคลมีอิสระในการคิด มีความเต็มใจและเลือกที่จะทำด้วยตนเอง มีการคำนวณถึงข้อดีและข้อเสียของสิ่งที่เลือกทำ บุคคลพยายามที่จะเพิ่มความสุขและลดความเจ็บปวด จึงเลือกกิจกรรมและพฤติกรรมตามการคำนวณของบุคคล พฤติกรรมที่น่าพอใจจะดำเนินการและทำซ้ำแล้วซ้ำอีก ในขณะที่กิจกรรมที่เจ็บปวดจะหยุด ภายใต้นแนวคิดนี้ บุคคลจึงมีสติมีเหตุผลที่จะเลือกทำ การตัดสินใจที่จะก่ออาชญากรรมขึ้นอยู่กับความคาดหวังของผลที่น่าพอใจ การแก้ปัญหาอาชญากรรมจึงต้องมี การเปลี่ยนแปลงผลของการคำนวณที่

น่าพอใจ นั่นคือความเจ็บปวดที่เพิ่มขึ้น ลดความสุขลดความสามารถของบุคคล และอาจจำกัดพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ จึงมุ่งเน้น พยายามร่างกฎหมายและการตั้งค่าการลงโทษที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเลือกของบุคคล Beccaria (1764) รู้สึกว่าบุคคลไม่สามารถตัดสินใจที่หลีกเลี่ยงความผิดทางอาญา จนกว่าบุคคลจะถูกลงโทษตามกฎหมาย และการลงโทษ จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการกระทำผิดกฎหมาย ระบบกฎหมายสำหรับผู้กระทำผิด จะต้องมีการลงโทษที่ตั้งไว้สำหรับความผิดทางอาญาในแต่ละครั้งและระดับของการลงโทษจะต้องเพียงพอที่จะชดเชยผลใดๆ ที่เกิดจากผู้กระทำผิด แนวคิดนี้พยายามที่จะป้องกันและยับยั้งอาชญากรรมโดยการลงโทษผู้กระทำผิดสำหรับความผิดที่ก่อขึ้น และเป็นการดีที่ประชาชนควรมีส่วนในการลดอาชญากรรม โดยรู้ความเจ็บปวดที่จะมาจากการถูกจับและถูกลงโทษ

2.2 แนวคิดแบบยึดถือสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม (The Positivistic School)

Lombroso (1835-1909 อ้างในวิกิพีเดีย) เป็นอายุรแพทย์ ชาวอิตาลี มีความสนใจเกี่ยวกับความผิดทางอาญาที่เกิดจากความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจของผู้กระทำผิด และเชื่อว่าการพันธุกรรม เป็นวิวัฒนาการที่ก่อให้เกิดอาชญากรรมที่อันตรายมากที่สุด เป็นการศึกษาของความผิดทางอาญาที่เป็นวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ โดยใช้วิธีการวัดและสังเกตร่างกาย การวิเคราะห์พื้นที่ของสมอง เพื่อดูสติปัญญา วิเคราะห์ลักษณะลายเซ็นและการสัมภาษณ์ทางจิตวิทยา ทำให้ค้นพบสาเหตุของการกระทำผิดซึ่งไม่ได้มาจากจิตผิดปกติ และเรียกว่าอาชญากรชั่วคราว แนวคิดของ Lombroso มีผลต่อกระบวนการยุติธรรม เขาเสนอการลงโทษที่ได้รับการปรับให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละบุคคลมากกว่าที่จะลงโทษตามลักษณะการก่ออาชญากรรมของพวกเขา แน่นนอนต้องเกิดข้อถกเถียง การลงโทษเป็นหลักในการป้องกันทางสังคมจากผู้กระทำผิด เพื่อไม่ให้อาชญากรรมคุกคามสังคมต่อไป ดังนั้นกฎหมายควรอนุญาตให้ใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการประเมินระดับอันตรายที่เกิดจากผู้กระทำผิดแต่ละคนเป็นพื้นฐาน สำหรับการออกบทลงโทษที่เหมาะสม (Gibson & Rafter, 2006)

ลักษณะพฤติกรรมวัยเด็กที่เสี่ยงต่อการเป็นผู้กระทำผิด (Gibson & Rafter, 2006) มี 6 พฤติกรรมดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความโกรธ ให้สังเกตเห็นความถี่และความรุนแรงของความโกรธในเด็ก เช่น ในช่วงสองเดือนแรกของทารกจะมีความโกรธแบบไม่ซ่อนเร้น เมื่อทารกถูกจับอาบน้ำหรือถูกเอาของที่ขบไปจากมือ ถ้าทารกใช้มือปิดคนที่ไม่ชอบและโยนของ ซึ่งหากไม่แก้ไข เด็กจะมีลักษณะคล้ายกับคนป่า ไม่มีเหตุผล ใช้กำลัง ความโกรธจึงเป็นอารมณ์ของมนุษย์โดยมีพัฒนาการจากวัยเด็กซึ่งสามารถควบคุมได้ แต่ไม่หายไป สามารถถูกกระตุ้นให้เกิดความโกรธได้อีก

2. ความปรารถนาที่จะแก้แค้น เด็กบ่อยครั้งแสดงความปรารถนาที่จะแก้แค้น แม้จะมีอายุเจ็ดหรือแปดเดือน ทารกสามารถจดจำความรู้สึกที่ถูกทำร้ายได้ เช่น ถูกหยิกจากผู้เลี้ยงดู ถูกตีเมื่อชน ถ้าเขาสามารถตีคนที่ทำให้หงุดหงิดได้ เขาจะรู้สึกดีขึ้น แต่ถ้าไม่ เขาจะตะโกนและกัดมือของตนเอง

3. โทหก การโทหกและความต้อร้นเติบโตในสัดส่วนต่อร่างกายของเด็ก กล่าวคือ เด็ก ยิ่งโตยิ่งมีการโทหกมากขึ้นเด็กทุกคนจึงเป็นผู้โทหกได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโทหกเพื่อความสนุกสนาน ต้องสังเกตความถี่และเหตุผลที่โทหก

4. ขาดความเชื่อมั่นต่อคุณธรรม กล่าวคือ เด็กไม่เชื่อในการทำความดี ควรเริ่มต้นที่จะพัฒนาความรู้สึกของความยุติธรรม ไม่ถูกเอาเปรียบ การสะท้อนสอนเด็กให้เห็นความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่วร้ายวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเรียนรู้ คือเป็นตัวอย่างที่ดีด้านความเมตตา และให้กลัวถูกตำหนิในเรื่องไม่ดี จะช่วยสร้างมโนธรรมศีลธรรมในเด็ก

5. ขาดความรัก เด็กไม่ได้เรียนรู้ที่จะถูกฝึกให้รักผู้อื่น โดยไม่ได้หวังว่าบุคคลนั้นจะให้ประโยชน์กับตัวเองหรือไม่ ด้วยพัฒนาการของเด็ก เด็กจะมีความรู้สึกชอบพอใจ ในสิ่งที่ตนเองชอบ ถ้าบุคคลใดให้สิ่งเหล่านี้ เด็กจะชอบบุคคลนั้นด้วย เพราะให้ประโยชน์กับตัวเด็กได้ ซึ่งเป็นกรให้ทางวัตถุ

6. ความโหดร้าย ถ้าเด็กมีประสบการณ์อารมณ์รุนแรงและมีความรู้สึกของการใช้พลังงานที่ไม่จำกัด จะสังเกตเห็นพฤติกรรมเด็กกลุ่มนี้ได้จาก การมีความสุขและรู้สึกดีจากการทำลายวัตถุ มักหาเหตุผลตัวให้ได้รับความทรมาณ เป็นต้น

ตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุดของการป้องกันทางสังคม ไม่ให้เกิดการกระทำผิดจากพัฒนาการในวัยเด็ก ต้องอาศัยการสังเกตสัญญาณและการปรับพฤติกรรมให้เด็กจากบุคคลใกล้เคียงได้แก่ ครูสามารถที่จะสังเกตสัญญาณเหล่านี้ และสามารถแยกแยะสาเหตุความผิดของเด็กได้ ผู้ปกครองจะใกล้ชิดเด็ก และสามารถระบุนาการพฤติกรรมได้ชัดเจนกว่าครู หากทั้งผู้ปกครองและครูร่วมมือกันในการปรับพฤติกรรมเด็ก จะช่วยลดสัญญาณอันตรายข้างต้นได้ เพื่อไม่ให้เรียนรู้จนกลายเป็นนิสัยที่ไม่ดีตามมา

แนวคิดแบบคลาสสิก และแนวคิดแบบยึดถือสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม ทั้งสองแนวคิดนำมาประยุกต์ในการจัดการผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน มาตรการในการควบคุมตัว วางเงื่อนไขคุมประพฤติ เป็นการลดความสามารถของบุคคลตามแนวคิดแบบคลาสสิก ในขณะที่การฝึกอบรมการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางเงื่อนไขให้เด็กและเยาวชน เป็นการประยุกต์จากแนวคิดแบบยึดถือสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม แต่ละแนวคิดต่างมีจุดเด่น และการนำจุดเด่นของแต่ละแนวคิดมาผสมผสานเพื่อประโยชน์แก่ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการลดปัญหาอาชญากรรม และพฤติกรรมไม่พึงประสงค์จากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ได้ แต่ภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สาเหตุของการกระทำผิดย่อมแตกต่าง แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการกระทำผิดจึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากแนวคิดทั้งสองแล้ว ยังมีแนวคิดทฤษฎีอื่นที่มาใช้วิเคราะห์สาเหตุของการกระทำผิดซึ่งจะนำเสนอต่อไป

2.3 ทฤษฎีแนวชีววิทยา (Biological Theories) มีการศึกษา 4 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพ (Physical Appearance) คำอธิบายทางชีวภาพในช่วงต้น เน้นหนักในลักษณะทางกายภาพที่สังเกตได้ของผู้กระทำผิดจากแนวคิดของ Lombroso (1876) ซึ่งอยู่ในกลุ่มแนวคิดแบบยึดถือสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมที่กล่าวไว้ในข้างต้น ในยุคต่อมา มีแนวคิดและทฤษฎี เพื่อแยกลักษณะทางร่างกาย Sheldon (1949) อ้างใน Whitehead, John T. and Lab, Steven, (2006) และมีความแตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบคุณลักษณะผู้กระทำผิดตามแนวคิดของ Lombroso

Lombrosian Atavistic Characteristics	
ลักษณะทางกายภาพ	ลักษณะที่ไม่ใช่ทางกายภาพ
ขากรรไกรยื่นออกมา	ความไวต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ
หน้าผากสูง	ความว่องไว
ใบหน้าไม่สมมาตร	ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
ฟันไม่ดี	ขาดความเมตตา
ชอบด่าถ่ม	ความอดทนต่อความเจ็บปวด
แขนขายาวผิดปกติ	
จมูกผิดรูป	
ความผิดปกติของอวัยวะเพศ	

ที่มา: “Explaining Delinquency-Biological and Psychological Approaches” by John T. Whitehead and Steven P. Lab, 2006, *Juvenile Justice: An Introduction*

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบคุณลักษณะผู้กระทำผิดตามแนวคิดของ Sheldon

Sheldon's Physiques and Temperaments	
ร่างกาย (Physiques)	อารมณ์ (Temperaments)
<p>1. ลักษณะอ้วนกลม (Endomorph) อ้วน ตัวกลมๆ คอ แขน ขา สั้น หน้ากลม ช่วงบน กลาง ล่าง ของลำตัวใหญ่เท่าๆกัน มีไขมันมาก</p>	<p>มีอารมณ์แบบเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย (Viscerotonic) คือ มีอารมณ์อ่อนคลาย ชอบความสบาย ความหรูหรา รักสงบ เอาใจใส่กับสิ่งรอบตัว เป็นคนเปิดเผยใจกว้าง</p>
<p>2. ลักษณะสมส่วน (Mesomorph) ไหล่กว้าง ช่วงอกกว้างและหนา กระดูกใหญ่ กล้ามเนื้อขึ้นได้ง่ายและมองเห็นชัดเจน</p>	<p>มีอารมณ์แบบปราดเปรี้ยว (Somotonic) คือ มีความกระตือรือร้น ไม่อยู่นิ่ง ช่างพูด แน่วแน่ แข็งขัน อาจมีพฤติกรรมก้าวร้าวร่วมด้วย</p>
<p>3. ลักษณะรูปร่างและกระดูกเล็ก (Ectomorph) มีร่างกายซูบผอมบอบบาง กระดูกเล็ก ไหล่ห่อ แขนขายาว น้ำหนักตัวน้อย</p>	<p>มีอารมณ์แบบเก็บตัว (Cerebrotonic) คือ กลัว ไม่ชอบเข้าสังคม เจียบ เปราะบาง หัวใจหวงง่าย</p>

ที่มา: "Explaining Delinquency-Biological and Psychological Approaches" by John T. Whitehead and Steven P. Lab, 2006, *Juvenile Justice: An Introduction* and "Personality Types", 2005, from <http://www.wilderdom.com/personality/L6-1Personality>

แนวคิดทฤษฎีลักษณะทางกายภาพนั้น ช่วยในเรื่องของการดูศักยภาพทางร่างกายของเด็กและเยาวชน เพื่อช่วยในเรื่องของการสร้างเสริมความภาคภูมิใจ ไม่ว่าจะเป็นความภาคภูมิใจในรูปลักษณ์ของตนเอง การพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสม ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด ให้สามารถพัฒนาศักยภาพทางร่างกายที่มี ไปในทิศทางที่สร้างสรรค์มากขึ้น

2. การศึกษาทางพันธุกรรม (Genetic-Inheritance Studies) จากลักษณะพันธุกรรม (Heredity) เป็นการถ่ายทอดคุณลักษณะทางด้านชีวภาพที่มีอยู่ในยีน (Genes) และจะถ่ายทอดผ่านโครโมโซม (Chromosome) โดยลักษณะที่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอกได้เรียกว่า Phenotype ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่น (Dominant) เช่น รูปร่าง หน้าตา สีผม สีผิว สีตา ฯลฯ ส่วนลักษณะที่แฝงเร้นไว้โดยไม่ได้ปรากฏออกมาให้เห็นในรุ่นลูก (แต่อาจปรากฏในรุ่นหลาน หรือรุ่นเหลน) เรียกว่า Genotype ซึ่งเป็นลักษณะด้อย (Recessive) เช่น กลุ่มเลือด ตาบอดสี โรคลมบ้าหมู โรคเบาหวาน โรคปัญญาอ่อน โรคภูมิแพ้ และโรคบางชนิดที่ถ่ายทอดกันได้ทางสายเลือด จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะต่างๆ มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงได้มีการศึกษาถึงลักษณะพฤติกรรมที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยผ่านลักษณะทางพันธุกรรม โดยมีการศึกษาเป็น 3 กรณี คือ

กรณีที่ 1 การศึกษาในฝาแฝด จะศึกษาทั้งในฝาแฝดแท้และฝาแฝดเทียม ฝาแฝดแท้ (Identical Twins) เป็นแฝดที่เกิดจากไข่ใบเดียวกันและสเปิร์มตัวเดียวกันนั้น มีขบวนการทุกอย่าง เหมือนกับการเกิดตามปกติแต่ในขณะที่มีการแบ่งเซลล์ในระยะต้น ไข่โกตจะบังเอิญแยกตัวออกเป็น 2 เซลล์ที่เหมือนกันทุกอย่าง และทั้ง 2 เซลล์ก็จะพัฒนาขึ้นเป็น 2 ชีวิตพร้อมๆกัน 2 ชีวิตที่ปฏิสนธินี้จะ เกิดและเติบโตอยู่ภายในไข่ใบเดียวกัน แผลดชนิดนี้จะเหมือนกันทุกอย่างไม่ว่าหน้าตา สติปัญญาและ เพศ หลักใหญ่ ๆ ในการวัดลักษณะของแฝดเหมือนได้แก่ กลุ่มเลือด, สีของดวงตา, สีผม ลายพิมพ์นิ้วมือ เป็นต้น แผลดไม่เหมือนหรือแฝดเทียม (Fraternal Twins) เกิดจากการที่รังไข่ทั้งสองข้างผลิตไข่ขึ้นมา พร้อมกันทีเดียว 2 ใบ และได้รับการผสมทั้ง 2 ใบ โดยสเปิร์ม 2 ตัว แผลดชนิดนี้เป็นแฝดไม่เหมือน เพราะเกิดจากสเปิร์มคนละตัว ไข่คนละใบการพัฒนาจะเป็นเอกเทศแก่กันจึงทำให้แฝดชนิดนี้ไม่มี อะไรที่เหมือนกัน (นงลักษณ์ ไหว้พรหม, ม.ป.ป.: ออนไลน์) การศึกษาส่วนใหญ่อธิบายความคล้ายคลึง ของพฤติกรรมระหว่างฝาแฝดแท้และฝาแฝดเทียม โดยฝาแฝดแท้จะมีพฤติกรรมคล้ายคลึงกันมากกว่า ฝาแฝดเทียม ซึ่งอาจอธิบายถึงองค์ประกอบทางพันธุกรรมที่มีความสอดคล้องกับพฤติกรรม ตัวอย่างเช่น Newman and associates (1937) รายงานความสอดคล้องในการทำงานของกลุ่มฝาแฝด แท้ มีมากกว่าคู่ฝาแฝดเทียม เช่นเดียวกันกับการบันทึกของฝาแฝด 6,000 คู่ในเดนมาร์ก Christiansen (1974) ศึกษาจากบันทึกทางอาญา เห็นความสอดคล้องของการกระทำผิดกันมากของ คู่ฝาแฝดแท้ และสอดคล้องมากกว่าฝาแฝดเทียม เมื่อเร็ว ๆ Lyons (1996) พบระดับที่น่าสนใจ ใน การวิเคราะห์อาชญากรรมที่เป็นทหารผ่านศึกเวียดนามยุคที่เกิดระหว่างค.ศ. 1939 และปีค.ศ. 1957 รายงานความสอดคล้องที่สูงขึ้นในความผิดทางอาญาสำหรับผู้ใหญ่ที่เป็นฝาแฝดแท้ และสูงกว่าฝาแฝดเทียม แต่ละการศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยทางพันธุกรรม มีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล

กรณีที่ 2 การศึกษาในการรับเลี้ยงดู เป็นการศึกษาโดยเปรียบเทียบพฤติกรรมของ ลูกหลานกับความสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้ปกครอง การศึกษาอาจจะยอมรับถึงความคล้ายคลึงกัน ทางพันธุกรรมระหว่างบุคคล แต่การเลี้ยงดูมาในที่แตกต่างกันสภาพแวดล้อมที่ได้จากแม่ระหว่าง ตั้งครรภ์ จะส่งผลต่อการศึกษาในกรณีนี้ Crowe (1972) การวิเคราะห์ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งและลูกหลาน ของพวกเขา รายงานความแตกต่างเพียงร้อยละ 13 ในการจับกุมของลูกหลานที่กระทำผิดและมี มารดาไม่ได้กระทำผิด Hutchings และ Mednick (1977) ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่รายงานว่า ร้อยละ 49 ของเด็กผู้ชายที่มีความผิดทางอาญามีบิดาที่กระทำผิด ขณะที่เพียงร้อยละ 31 ของ เด็กผู้ชายที่ไม่กระทำความผิดทางอาญา มีบิดาผู้ให้กำเนิดกระทำผิดทางอาญา ไม่ว่าจะบิดา บุญธรรมหรือบิดาผู้ให้กำเนิดกระทำความผิดทางอาญา ต่างมีความสัมพันธ์ต่อการกระทำผิดของเด็ก Walters (1992) ศึกษาความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อพฤติกรรม โดยศึกษา จาก 38 โครงการตั้งแต่ปีค.ศ. 1930-1989 (meta-analysis) Walters รายงานว่ามี ความสัมพันธ์ ระหว่างพันธุกรรมและความผิดทางอาญา สัมพันธ์กันในระดับต่ำถึงปานกลางอย่างมีนัยสำคัญ แต่

การศึกษาให้การสนับสนุนน้อยสำหรับความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการกระทำผิด โดยเฉพาะสำหรับการศึกษาการรับเลี้ยงดู ถือเป็นโอกาสในการแยกศึกษาระหว่างพฤติกรรมจากพันธุกรรม และพฤติกรรมจากสภาพแวดล้อม (Whitehead and Lab, 2006)

กรณีที่ 3 การศึกษาพันธุกรรมในลักษณะอื่นๆ เนื่องจากพันธุกรรมจะมีอิทธิพลต่อบุคคลในด้านต่างๆ และส่งผลต่อพฤติกรรมแตกต่างกันไป ดังนี้

1. พันธุกรรมทางด้านร่างกายที่ส่งผลต่อบุคลิกภาพ อารมณ์และการรับรู้ตนเอง เช่น บางคนมีโครโมโซมเพศ XXY จะเกิดอาการของโรค Klinefelter's Syndrome ซึ่งเกิดในเพศชายจะทำให้กลายเป็นชายที่มีลักษณะของเพศหญิง คือ มีหน้าอกใหญ่ และอวัยวะเพศชายไม่ทำงานเนื่องจากต่อมเพศผลิตฮอร์โมนได้ไม่เพียงพอ หรืออาจกลายเป็นโรคปัญญาอ่อนชนิด Mongolism ได้ บางคนมีฮอร์โมนเพศน้อยกว่าปกติ คือมี XO อันเป็นภาวะที่เกิดจากการที่ไข่ได้รับการผสมจากสเปิร์มที่ไม่มีโครโมโซมเพศเลย ซึ่งมักจะเกิดในเพศหญิง อาการของโรค Turner's Syndrome คือ มีรูปร่างเล็ก แคระแกร็นไม่มีหน้าอก ไม่มีประจำเดือน และเป็นหมัน หรือพันธุกรรมที่ถ่ายทอดคุณลักษณะภายนอก เช่น สีผิว รูปร่าง หน้าตา จะส่งผลต่อการรับรู้ตนเอง เช่น การรับรู้ตนเองจะขึ้นอยู่กับกายยอมรับและค่านิยมของสังคมแต่ละแห่งเป็นสำคัญ ในขณะที่บางสังคมคนอ้วนจะกลายเป็นคนมีปมด้อย แต่บางสังคมนิยมผู้มีรูปร่างอ้วนท้วน หรือในบางสังคมคนผิวดำเป็นที่รังเกียจแต่ในอีกสังคมจะยกย่องให้คนผิวดำเป็นผู้นำ เป็นต้น

2. ด้านสติปัญญา ซึ่งพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม โดยมีพันธุกรรมเป็นตัวปูพื้นฐานของระดับสติปัญญาหรือเป็นขอบเขตของการพัฒนาการด้านสติปัญญา กล่าวคือ บุคคลจะมีระดับสติปัญญาที่ใกล้เคียงหรือมีสหสัมพันธ์กับบรรพบุรุษของตน แต่ก็อาจจะพัฒนาขึ้นได้ ถ้าได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากสภาพแวดล้อม สิ่ง que แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงอิทธิพลของพันธุกรรมที่มีต่อระดับสติปัญญาของบุคคลก็คือ การได้รับการถ่ายทอดโรคปัญญาอ่อนจากพ่อแม่สู่ลูก โดยเฉพาะโรคปัญญาอ่อนที่เรียกว่า Mongolism หรือ Down's Syndrome ซึ่งเกิดจากความผิดปกติของยีนพ่อและยีนแม่ในกรณีที่โครโมโซมเพศผิดปกติ จะส่งผลต่อบุคคลในด้านต่างๆ คือ ด้านร่างกาย เช่น ทำให้มีรูปร่างแคระแกร็นหรือมีรูปร่างใหญ่ผิดปกติ ผู้หญิงบางคนอาจจะเป็นหมัน ไม่มีหน้าอก ไม่มีประจำเดือน และด้านสติปัญญา เช่น ทำให้มีอาการของโรคปัญญาอ่อน (มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, คณะศึกษาศาสตร์, ม.ป.ป.)

3. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน (Hormones and Aggression) ฮอร์โมนเกิดจากต่อมไร้ท่อ ซึ่งทำงานควบคุมระบบต่างๆ ในร่างกาย โดยการสร้างฮอร์โมนและหลั่งออกสู่กระแสเลือด มีความสำคัญในการรักษาสมดุลของร่างกาย ควบคุมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของร่างกาย การเจริญพันธุ์ ช่วยในการปรับตัวต่อภาวะเครียดและความผิดปกติต่างๆ ของร่างกาย และช่วยในการทำงานสอดประสานกันของส่วนต่างๆ ในร่างกาย ต่อมไร้ท่อที่สำคัญในการผลิตฮอร์โมนของ

ร่างกายมีดังนี้ ต่อมไฮโปทาลามัส (Hypothalamus) ต่อมใต้สมอง (Pituitary gland) ต่อมไพเนียล (Pineal gland) ต่อมไทรอยด์ (Thyroid gland) ต่อมพาราไทรอยด์ (Parathyroid gland) ต่อมหมวกไต (Adrenal gland) เป็นต้น (อมรพันธุ์ เสรีมาศพันธุ์, 2555) การหลั่งของฮอร์โมนต่างๆ เหล่านี้ควบคุมสารธรรมชาติเพื่อให้การทำงานของร่างกายขึ้นพื้นฐานเป็นไปอย่างปกติ ไม่ว่าจะเป็นการเจริญเติบโต การสืบพันธุ์และการทำงานของระบบประสาทส่วนกลาง ในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำผิด จะให้ความสนใจไปที่ฮอร์โมนเพศ ฮอรโมนเพศชายมีการศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมก้าวร้าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในสัตว์ การศึกษาในมนุษย์ได้พบความสัมพันธ์ระหว่างระดับฮอรโมนเพศชายที่สูงขึ้น สัมพันธ์กับพฤติกรรมการรุกรานและการกระทำผิดที่รุนแรงมากขึ้น (Booth and Osgood, 1993; Dabbs et al, 1995. Ehrnkranz et al, 1974. Kreuz and Rose, 1972; Rada et al., 1976. Soler et al., 2000) แต่มีการศึกษากับความจริงที่ว่าระดับฮอรโมนเพศชายแตกต่างกันมาก เมื่อได้รับปัจจัยกระตุ้นแม้ช่วงเวลาสั้น ๆ ปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่ การรับประทานอาหาร ความเครียด การออกกำลังกายและปัจจัยทางสังคม (Booth and Osgood 1993; Katz and Chamblis 1995; Nassi and Abramowitz, 1976; Reiss and Roth, 1993) และการศึกษาของ Harris (1999) พบว่าพฤติกรรมก้าวร้าว อาจทำให้ระดับฮอรโมนเพศชายเพิ่มขึ้นมากกว่าวิธีอื่น ๆ

4. การศึกษาเกี่ยวกับระบบประสาทส่วนกลาง (The Central Nervous System) การทำงานของระบบประสาท ประกอบด้วย สมอง (Brain) ไขสันหลัง (Spinal cord) เส้นประสาท (Nerve) และอวัยวะรับรู้ความรู้สึกเฉพาะ (Sense organs) (มานิตย์ ทยุมาก, ม.ป.ป.) ระบบประสาทส่วนกลางได้รับความสนใจในการศึกษาพฤติกรรมเบี่ยงเบน การรับรู้ที่แตกต่างกันทำให้ส่วนของสมองที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมแตกต่างกันได้ นักวิจัยบางคนจะมองไปที่ความผิดปกติของสมอง วิธีการต่างๆ ที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์ ได้แก่ การถ่ายภาพด้วยคลื่นสนามแม่เหล็ก (Magnetic Resonance Imaging: MRI), การตรวจเอกซเรย์ปล่อยโพซิตรอน (Positron Emission Tomography: PET Scan) และ Electron Encephalography (EEG) การศึกษาด้วยMRI สามารถแสดงให้เห็นภาพทางกายภาพของสมองและเผยให้เห็นปัญหาทางร่างกายของบุคคล การใช้ PET Scan แสดงให้เห็นถึงระดับที่แตกต่างกันของการทำงานของสมอง เมื่อต้องเผชิญกับสิ่งเร้าที่ต่างกัน ในขณะที่เดียวกัน EEG วัดคลื่นสมองไฟฟ้าของบุคคล ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกับของบุคคลอื่น (Rowe, 2002) ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีที่ทันสมัย Raine et al. (1995) สรุปได้ว่ามีหลักฐานที่ชัดเจนที่เกี่ยวกับการทำงานของสมองโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนสมองกลีบหน้าผากและส่วนกลีบขมับ ส่วนสมองกลีบหน้าผากซึ่งทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อ การเคลื่อนไหวของร่างกาย การพูด ความคิด และอารมณ์ต่างๆ ส่วนของสมองกลีบขมับ จะทำหน้าที่เกี่ยวกับความจำ การได้ยิน และอารมณ์ ยังมีการวิจัยเกี่ยวกับสารสื่อประสาท (สารเคมีที่มีส่วนร่วมในการส่งสัญญาณไฟฟ้าผ่านระบบประสาท) มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของแต่ละบุคคลเกิดขึ้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงใน

ความสามารถของร่างกายในการประมวลผลข้อมูลและการสื่อสารในสมอง ในบรรดาสารสื่อประสาทที่ได้รับการตรวจสอบเป็นเซโรโทนิน (Serotonin) และโดปามีน (Dopamine) เซโรโทนินเป็นสารยับยั้งพฤติกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมก้าวร้าวและหุนหันพลันแล่น (Anderson, 2007) มีอิทธิพลต่อการควบคุมแรงกระตุ้น, สมาธิสั้นและพฤติกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเบี่ยงเบน (Virkkunen et al., 1996) มีการศึกษาถึงระดับของเซโรโทนิน ได้พบว่า ระดับเซโรโทนินต่ำ จะทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว การรุกราน (Moffitt et al., 1998) สารโดปามีน มีหน้าที่ในทางตรงข้ามกับเซโรโทนิน โดยเฉพาะระดับโดปามีนที่สูงขึ้น ส่งผลในต่อพฤติกรรมแสวงหาความสุข หากโดปามีนสูงขึ้นโดยขาดการควบคุม บุคคลจะแสวงหาความสุขตอบสนองร่างกาย และเกิดความก้าวร้าวตามมา เมื่อบุคคลไม่สามารถแสวงหาความสุขตอบสนองร่างกายได้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของ Brunner (1996) ที่แสดงให้เห็นว่า การใช้ยาเสพติด ต้มเครื่องต้มแอลกอฮอล์และสารอื่น ๆ โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม มันเป็นไปได้ที่จะส่งผลต่อสารสื่อประสาทต่างๆ และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม (Whitehead and Lab, 2006)

ลักษณะพันธุกรรมและการอบรมเลี้ยงดู ต่างมีผลต่อพฤติกรรมการทำผิดของเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ลักษณะพันธุกรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรม มีการศึกษาเฉพาะในฝาแฝดแท้ซึ่งฝาแฝดแท้มีโอกาสเกิดขึ้นตามธรรมชาติมีเปอร์เซ็นต์ 1:250 (ดิฐกานต์ บริบูรณ์หิรัญสาร, ม.ป.ป.: ออนไลน์) จึงอธิบายไม่ได้ทั้งหมดว่าบุคคลที่ไม่ได้เป็นฝาแฝด จะมีพฤติกรรมถ่ายทอดกันได้ หากบุคคลได้รับการถ่ายทอดยีนเหมือนกันทุกประการเช่นฝาแฝด มีแนวโน้มที่พฤติกรรมจะมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในขณะที่การอบรมเลี้ยงดู จะส่งผลมากต่อการพัฒนาพฤติกรรมเบี่ยงเบน การอบรมเลี้ยงดูมีปัจจัยจากผู้เลี้ยงดู และผู้ถูกเลี้ยงดู เป็นตัวแปรที่ไม่สามารถควบคุมได้ เพราะคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เกิดจากพันธุกรรม ฮอว์มโน ระบบประสาท ทำให้แต่ละคนมีลักษณะต่างกันทั้งพฤติกรรมรูปร่าง สติปัญญา ต่างเป็นปัจจัยให้บุคคลมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง และกล่าวได้ว่าทฤษฎีแนวชีววิทยาเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงปัจจัยส่วนบุคคล ในส่วนของปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการปลูกฝังพฤติกรรมเบี่ยงเบน ยังมีทฤษฎีที่รองรับและจะกล่าวในลำดับต่อไป

2.4 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-functional Theory)

Emile Durkheim (1858-1917) ให้หลักการของทฤษฎีนี้ โดยเปรียบสังคมเสมือนร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วย สังคมส่วนรวมและมีส่วนประกอบย่อยต่างๆ ซึ่งมีความยึดโยงเกี่ยวพันกันในระบบส่วนย่อยต่างๆ มีหน้าที่ของตนเอง และส่งผลต่อระบบส่วนย่อยอื่นๆ ระบบส่วนย่อยต่างๆ นี้ต้องในสภาวะที่สมดุล จึงจะทำให้สังคมส่วนรวมมีความสุข ความเชื่อของ Durkheim เชื่อว่าอาชญากรรมเป็นภาวะปกติและเป็นความจริงของสังคมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมที่พัฒนาหรือกำลังพัฒนาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน เป็นลักษณะที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมมนุษย์ที่แตกต่างกัน

ความสงบเรียบร้อยในสังคมจะเกิดขึ้นได้ เพราะพลังของระเบียบสังคม (Social order) ระเบียบของสังคมจะเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมคนในสังคม Durkheim มีความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ในเรื่อง มโนสำนึก หรือจิตสำนึกในตัวตน (Conscience) ทำให้มนุษย์มีสติรู้ผิดชอบชั่วดี การสร้างสภาวะสมดุลให้สังคมเกิดความสงบสุข ต้องมาจากการขัดเกลาของสังคม กระบวนการเรียนรู้ในสังคมเดียวกันทำให้เกิด มโนธรรมสำนึกร่วม หรือจิตสำนึกร่วม (Collective Conscience) กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่คอยควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้ปฏิบัติตนถูกต้องตามการยอมรับของสังคม

จากความเชื่อของ Durkheim ที่ว่าอาชญากรรมเป็นภาวะปกติและเป็นความจริงของสังคมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่น เนื่องจากพฤติกรรมอาชญากรรมสร้างปัจจัยการทำหน้าที่ของสังคม 2 ประการคือ ประการแรก อาชญากรรมชี้ให้เห็นขอบเขตศีลธรรมในสังคม เมื่อบุคคลไม่รู้ว่าการกระทำใดเป็นการฝ่าฝืนระเบียบสังคม จนกระทั่งมีการลงโทษผู้ฝ่าฝืน บุคคลเกิดความรู้และความเข้าใจกฎระเบียบ และผลจากการฝ่าฝืนระเบียบนั้นๆ ประการที่สอง อาชญากรรมทำให้เกิดการรวมตัวของบุคคลในสังคมที่ยึดเหนี่ยวกัน เพื่อรักษาความถูกต้องและศีลธรรมอันดี เกิดเป็นข้อตกลงและเป็นจิตสำนึกร่วม ดังที่กล่าวข้างต้น (ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, ม.ป.ป.)

สภาวะสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป อาชญากรรมที่เกิดขึ้นชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมมนุษย์ ดังทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ Durkheim ระเบียบทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ สามารถขัดเกลาจิตสำนึกของบุคคลได้ นอกจากสังคมซึ่งหมายถึง ชุมชน จังหวัดหรือประเทศ ต่างมีบรรทัดฐานของระเบียบทางสังคมที่ควบคุมพฤติกรรม ไม่ให้ฝ่าฝืนระเบียบ และก่อเป็นอาชญากรรม สังคมครอบครัวเองเป็นพื้นฐานของบุคคลที่จะเริ่มขัดเกลาจิตสำนึกของบุคคล ตั้งแต่เยาว์วัย ดังนั้นหากระเบียบในสังคมครอบครัวมีกระบวนการทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการเรียนรู้ สร้างมโนสำนึกร่วมภายในครอบครัว เมื่อบุคคลถูกขัดเกลามโนสำนึกหรือจิตสำนึกในตนมาจากครอบครัว จึงไม่ใช่เรื่องยากที่บุคคลจะเรียนรู้บรรทัดฐานของระเบียบทางสังคมได้ หากมองอีกแง่มุม อาชญากรรมที่เกิดขึ้น ทำให้เรียนรู้พฤติกรรมมนุษย์ สามารถเชื่อมโยงไปถึงสภาวะสังคมส่วนรวมและสังคมย่อยอย่างครอบครัวได้เช่นกัน ย่อมพบต้นเหตุของอาชญากรรมจากความไม่สมดุลของระบบใดระบบหนึ่งดังที่กล่าวมา

2.5 ทฤษฎีการเลียนแบบ (Imitation Theory)

Jean Gabriel Tarde (1843-1904 อ้างใน ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, ม.ป.ป.) เชื่อว่า เราสามารถเรียนรู้จากคนอื่นได้โดยผ่านกระบวนการเลียนแบบ โดยเสนอความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ทั้งพฤติกรรม ทักษะคิด ความรู้สึกนึกคิดจากกลุ่มบุคคลหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง และเรียกกระบวนการนี้ว่า ทฤษฎีการเลียนแบบและการแนะนำ (Imitation and Suggestion) การเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมนั้น เป็นการเลียนแบบจากบุคคลตัวอย่าง

เป็นที่นิยมมากและปฏิบัติตาม สมัยนิยม Tarde เรียกแนวคิดนี้ว่า กฎของการเลียนแบบ ซึ่งกฎนี้มี 3 ประการ คือ

1. กฎของความใกล้ชิด (The Law of Imitation of Close contact) กฎนี้อธิบายว่า บุคคลมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบแฟชั่นหรือพฤติกรรมของคนรอบข้าง หากบุคคลอยู่ในกลุ่มที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนอย่างต่อเนื่อง จะมีโอกาสเลียนแบบลักษณะของพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นได้ ยิ่งเฉพาะกับบุคคลที่ขาดการคิดวิเคราะห์ เห็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นโดยตรงจะมีโอกาสเลียนแบบและมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้มาก Tarde เชื่อว่าสังคมที่บุคคลขาดความรู้ความเข้าใจจะเริ่มต้นที่จะเลียนแบบกันมากขึ้น และระบือกว่าสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการแพร่กระจายข้อมูล บุคคลจะคัดลอกแต่ละรูปแบบอื่น ๆ ของลักษณะพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่พวกเขาได้เรียนรู้จากการผ่านสื่อ

2. กฎการเลียนแบบผู้ที่เหนือกว่าโดยผู้ที่ด้อยกว่า (The Law of Imitation of Superior by Inferior) กฎนี้อธิบายว่า การเลียนแบบบุคคลที่ร่ำรวยกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าเป็นค่านิยมที่ถูกต้อง เมื่อบุคคลที่อยู่ในหมู่คนยากจนพยายามที่จะเลียนแบบผู้มั่งคั่งหรือคนที่มีสถานะสูงกว่า แต่ด้วยกำลังฐานะของตนเองมีไม่พอ จึงก่ออาชญากรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เท่าเทียมบุคคลที่ต้องการเลียนแบบ

3. กฎของการแทรก (The Law of Imitation of Insertion) กล่าวคือ พฤติกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมเก่า ตัวอย่างเช่น ถ้าอาชญากรเริ่มต้นที่จะใช้อาวุธรูปแบบใหม่ และต่อไปจะไม่ใช้อาวุธเก่าแต่อย่างใด (New World Encyclopedia, 2007: ออนไลน์; ญัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, ม.ป.ป.)

พฤติกรรมการเลียนแบบมีได้ในทุกสังคม จากทฤษฎีการเลียนแบบของ Tarde จะเห็นได้ว่ามีทั้งต้นแบบที่เป็นบุคคล และต้นแบบที่เป็นข้อมูลจากสื่อมวลชน ซึ่งสอดคล้องกับสภาวะปัจจุบันที่พัฒนาการด้านการสื่อสารมวลชนมีพัฒนาการก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แทบทุกเพศทุกวัยที่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมีไม่น้อยที่ข้อมูลต่างๆ ต้องได้รับการกลั่นกรองด้วยวิจรรณญาณ กลุ่มวัยเด็กและวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่ยังขาดวุฒิภาวะ ขาดการไตร่ตรองโดยขาดประสบการณ์ ด้วยพัฒนาการของกลุ่มวัยนี้กับข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงความรุนแรง ย่อมทำให้กลุ่มเด็กวัยรุ่นและเยาวชนเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน และสู่การกระทำผิดกฎหมายตามมาได้

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของครอบครัว

ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมของครอบครัว โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.1 รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู (Parenting Style)

นักจิตวิทยา Diana Baumrind (1991 อ้างใน Kimberly Kopko, 2007) ได้แบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. Authoritative Parents ผู้ปกครองแบบเอาใจใส่ จะให้ความอบอุ่น ในขณะเดียวกันจะฝึกความมีวินัย กำหนดขอบเขตที่เหมาะสม ให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ เป็นรูปแบบที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง

2. Authoritarian Parents ผู้ปกครองแบบเผด็จการ การแสดงความเป็นห่วงใยน้อย ๆ และมีการควบคุมสูง เข้มงวด จำกัดในอิสรภาพทางความคิด ใช้รูปแบบการลงโทษ และต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่

3. Permissive Parents ผู้ปกครองแบบตามใจ ให้ความรัก แต่มีขอบเขตในการรักษาวินัยน้อย ให้อิสระทางความคิดและการกระทำ ผู้ปกครองเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจน้อย ซึ่งส่งผลให้เด็กมีปัญหาในการควบคุมตนเอง เห็นแก่ตัวและทำให้สัมพันธ์ภาพกับเพื่อนไม่ดี

4. Uninvolved Parents ผู้ปกครองแบบปล่อยปละละเลย เป็นรูปแบบการเลี้ยงดูไม่สนใจในความต้องการของเด็ก ไม่ว่าจะเป็ความต้องการทางร่างกายหรือจิตใจ ผู้ปกครองมักให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง จนทำให้ขาดความสนใจต่อเด็ก

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก จากคู่มือความรู้สุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นสำหรับผู้ปฏิบัติงานเครือข่ายสุขภาพจิต (2547) กล่าวถึงการตอบสนองพฤติกรรมของเด็ก เพื่อลดพฤติกรรมไม่เหมาะสมนั้นมึวิธีการดังนี้

1. การใช้เหตุผล : ควรทำ อย่างตรงไปตรงมา ใช้คำพูดที่ง่ายแต่สั้นไม่ยืดเยื้อ
2. การใช้ทำที่ที่หนักแน่นและจริงจัง : บางครั้งต้องใช้ท่าทางหรือลงมือทำร่วมกับเด็ก
3. การใช้สิ่งอื่นมาทดแทน เช่น ขณะที่ห้ามทำสิ่งหนึ่ง ควรมีทางอื่นอีก 2-3 อย่าง ให้เด็กมีโอกาเลือก
4. ให้โอกาส แสดงความคิดเห็น และความรู้สึก ออกมาทางคำพูดหรือท่าทางได้
5. การให้รางวัล เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยที่รางวัลนั้นอาจเป็น การกอด ยิ้ม จับไหล่ ฯลฯ โดยไม่จำเป็นที่รางวัลจะเป็นสิ่งของเสมอไป

6. การเลิกให้ความสนใจ เพราะธรรมชาติของเด็กทุกคนต้องการความสนใจจากผู้อื่นถ้าเด็กทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ควรเลิกให้ความสนใจ และเมื่อเด็กทำพฤติกรรมที่ดีควรให้ความสนใจต่อเด็กทันที

7. เป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็ก

8. การลงโทษ ควรระวังในความรุนแรง เพราะอาจไม่ทำร้ายร่างกายเด็กได้ และไม่ควรลงโทษโดยใช้อารมณ์ เนื่องจากจำทำให้ลงโทษรุนแรงเกินกว่าเหตุ ควรใช้วิธีการอื่นในการแก้ปัญหาพฤติกรรมของเด็กก่อน และเวลาใช้ควรแสดงให้เด็กเห็นว่าเราต้องการที่จะหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเท่านั้น และพร้อมที่จะหยุดการลงโทษ เมื่อเด็กสามารถควบคุมตัวเองได้ การลงโทษมีหลายวิธีเช่น การดูว่า การแยกตัวเด็กออกไปอยู่ตามลำพัง การปรับ การตี เป็นต้น

ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพ ทักษะในการดำเนินชีวิตต่างๆของบุตรหลานที่อยู่ในความดูแล ครอบครัวเป็นเหมือนสังคมขนาดเล็กที่ให้บุตรหลานได้ลองฝึกใช้ทักษะที่ได้เรียนรู้จากผู้ปกครอง ดังนั้นทักษะและพฤติกรรมที่แสดงออกในครอบครัวเป็นอย่างไร จึงเป็นไปได้ที่บุตรหลานจะนำทักษะและพฤติกรรมนั้นไปแสดงออกในสังคมอื่นที่เกี่ยวข้อง มีการศึกษามากมายที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อบุคลิกภาพของวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาที่เกี่ยวกับการมีแรงจูงใจ และกระทำด้วยตนเอง นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม ได้แก่ การเลี้ยงดูแบบให้อิสระอย่างมีขอบเขต ยังส่งผลต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชน ทำให้ส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน (เจนจิรา เจนจิตรวณิช, 2548; ธาณี กันทาแก้ว, 2552) ในขณะเดียวกันหากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวไม่เหมาะสม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและแบบปล่อยปละละเลย ซึ่งการเลี้ยงดูทั้ง 2 แบบนี้ ทำให้การสื่อสารภายในครอบครัวเกิดขึ้นน้อย สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่ลูกหรือผู้ปกครองที่ดูแลกับบุตรหลานเกิดความห่างเหิน ย่อมส่งผลให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาวัยรุ่นตามมา เช่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น พฤติกรรมการใช้ความรุนแรง เป็นต้น (ชลนิทรา แสงบูรณ, 2551; ศลัษณา กิติทัศน์เศรษฐี และคณะ, 2552; ฉันทนา แรงสิงห์, 2554; เกวลี นาควิโรจน์ และคณะ, 2555) ทั้งนี้ยังมีการศึกษาในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนในสถานควบคุมตามกฎหมาย เด็กและเยาวชนที่อยู่ในสถานการณณ์เช่นนี้ จะเกิดความรู้สึกด้อย การเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ เพราะไม่มีโอกาสได้ใช้ชีวิตปกติเช่นเดียวกับเด็กและเยาวชนทั่วไป เกิดเป็นทัศนคติความเชื่อที่ไร้เหตุผล ไม่ว่าจะเป็นกลัวถูกตำหนิ การต้องการความรักและการยอมรับ การตระหนักกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การพึ่งพาผู้อื่น เหล่านี้เป็นสิ่งที่เด็กและเยาวชนในสถานควบคุมขาดหายไป จึงต้องให้บุคลากรที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมเกี่ยวกับครอบครัวเพื่อส่งเสริมความรัก ความห่วงใย และการยอมรับซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว เป็นการส่งเสริมความผูกพันในครอบครัวของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ตลอดจนการสนับสนุนให้ผู้ปกครองปรับวิธีการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชน โดยให้อิสระอย่างมีขอบเขต เพื่อให้เด็ก

และเยาวชนได้ฝึกการมีส่วนร่วม การคิดริเริ่ม รวมทั้งกล้าแสดงความคิดเห็นและมีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น (ภัควีดี ปรีชาประพาฬวงศ์, 2550; ลำเจียก กำธร และคณะ, 2555)

3.2 พฤติกรรมการเผชิญปัญหา (Coping)

Stoltz (Stoltz,1997 อ้างใน ญาณญาพัชญ์ ปลายัดทอง, 2551) กล่าวถึงความสำคัญของความสามารถในการเผชิญอุปสรรคว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรค (Adversity Quotient : AQ) สามารถทำนายถึงความอดทนต่อความยากลำบากหรืออุปสรรค และความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคของบุคคลได้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำนายความสำเร็จของบุคคล โดยมีหลักการทางวิทยาศาสตร์ 3 หลัก คือ

1. จิตวิทยาการรู้คิด (Cognitive psychology) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการชีวิตของบุคคล โดยมีแนวคิดที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ มี 6 แนวคิดคือ

1.1 การเรียนรู้การไร้ความสามารถ บุคคลที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรค (Adversity Quotient : AQ) ในระดับสูง จะช่วยให้บุคคลต่อต้านความรู้สึกไร้ความสามารถและสร้างความหวังที่จะมุ่งสู่เป้าหมายที่ต้องการ ในทางกลับกันหากบุคคลเรียนรู้การไร้ความสามารถ ซึ่งเป็นความคิดและรูปแบบที่ขัดขวางไม่ไปสู่ความสำเร็จ มีความเชื่อว่าสิ่งที่กระทำลงไปจะไม่เกิดประโยชน์ ทำให้บุคคลยอมแพ้ต่ออุปสรรคได้

1.2 การอธิบายสาเหตุและการมองโลกในแง่ดี ความสำเร็จของบุคคลอาจได้จากวิธีการอธิบายหรือตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต กล่าวคือ บุคคลอธิบายและเข้าใจถึงสาเหตุของเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับการมองโลกในแง่ดี บุคคลที่มองโลกในแง่ดี จะสามารถอธิบายและเข้าใจถึงสาเหตุของเหตุการณ์ในเชิงบวก มีคุณสมบัติที่จะมองเห็นประโยชน์และโอกาสจากวิกฤติ ในขณะที่บุคคลมองโลกในแง่ร้าย จะตอบสนองต่ออุปสรรคได้ไม่ดีและมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำ

1.3 ความอดทน เป็นความสามารถที่ทนต่อสภาวะที่คลุมเครือและซับซ้อนได้ สามารถรอโอกาส ไม่หนีปัญหาหรือตัดสินใจทำอะไรลงไปโดยไม่คำนึงถึงผลลัพธ์ที่ตามมา

1.4 ความยืดหยุ่น เป็นความสามารถฟื้นตัวกลับอย่างรวดเร็วและนำตนเองออกจากสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดอุปสรรค เมื่อบุคคลเผชิญเหตุการณ์ที่เจ็บปวดเกิดภาวะท้อแท้ต่อปัญหาที่เกิดขึ้น บุคคลที่มีความยืดหยุ่นจะสามารถฟื้นคืนแรงใจ และสามารถนำตนเองผ่านปัญหาที่เกิดขึ้นไปได้ ซึ่งความยืดหยุ่นนี้เป็นความสามารถที่ฝึกฝนได้

1.5 การรับรู้ความสามารถของตน เชื่อในความสามารถของตนในการเผชิญอุปสรรค และมีความคาดหวังต่อผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำของตน โดยบุคคลคาดคะเนว่า หาก

แสดงพฤติกรรมนั้นๆ จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ตนคาดหวัง ดังนั้นการรับรู้ความสามารถของตนและความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมของบุคคลได้

1.6 ความเชื่ออำนาจในตน เป็นความเชื่อที่มีต่อการควบคุมการกระทำของตนเองและการจัดการกับสภาพแวดล้อม โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การควบคุมภายใน เป็นความเชื่อของบุคคลว่าตนเองสามารถจัดการความสำเร็จของงาน โดยควบคุมการกระทำความสามารถ จุดดีจุดด้อยของตนเอง จะส่งผลต่อความสำเร็จที่น่าพอใจมากขึ้น ส่วนการควบคุมภายนอก เป็นความเชื่อของบุคคลว่า ความสำเร็จและความล้มเหลวเกิดจากปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ จึงมักยอมรับในโชคชะตา เป็นการถูกกลืนใจได้

2. ระบบภูมิคุ้มกันจากการประสานของกายจิต (Psychoneuroimmunology) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องของสุขภาพกายและสุขภาพจิต ซึ่งความสามารถในการเผชิญอุปสรรคส่งผลสุขภาพกายและสุขภาพจิตโดยตรง ผู้ที่มีการตอบสนองเหตุการณ์ในชีวิตในเชิงที่สร้างสรรค์จะส่งผลต่อภูมิคุ้มกันโรคร้ายหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดความหวัง พันทวีเร็วและมีอายุยืนยาว ดังการศึกษาของวิภาวรรณ ลิขิตเลิศล้ำ(2551) พบว่า ความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคเป็นตัวแปรร่วมทำนายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคสูง จะมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นเดียวกับการศึกษาของมนพัทธ์ อารัมภ์วิโรจน์ และคณะ (2554) พบว่าการเผชิญปัญหาที่มุ่งแก้ปัญหาที่มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับการปรับตัวของผู้สูงอายุ โดยเลือกวิธีการจัดการกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดนั้น เป็นระบบมากกว่าการใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหาหรือหลีกเลี่ยงปัญหา มีการวางแผนหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเพิ่มเติม วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและลงมือแก้ปัญหาโดยใช้ประสบการณ์ที่มีของตนเองหรืออาจค้นหาผู้ให้ความช่วยเหลือ เป็นการเผชิญปัญหาที่มุ่งแก้ไขปัญหาที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ในการปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถทำหน้าที่หรือมีบทบาททางสังคมได้อย่างมีความสุข

3. สรีรวิทยาประสาท (Neurophysiology) สมองคนเราประกอบด้วยโครงสร้างที่สามารถสร้างนิสัยจากการเรียนรู้ทักษะต่างๆ อย่างตั้งใจและจดจ่อด้วยจิตสำนึก การกระทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง ทำให้ประสิทธิภาพของเซลล์ประสาทที่เชื่อมต่อภายในสมองจะยิ่งแข็งแรงและเพิ่มมากขึ้น จนเกิดความเคยชินขึ้นมาได้ ถ้าบุคคลพัฒนาความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค โดยกระทำพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคได้ซ้ำๆ ย่อมเกิดนิสัยส่วนตัวในการตอบสนองต่อวิกฤติ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อเกิดการเรียนรู้

วรัญญพร ปานเสน (2550) อธิบายว่า Adversity Quotient หมายถึงความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค และความยากลำบาก หรือความฉลาดในการฝ่าวิกฤติ ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการประสบความสำเร็จในชีวิต เช่นเดียวกับ สิริย์ลักษณ์ ไชยลังกา และคณะ (2552) สรุป AQ (Adversity Quotient) หมายถึง ศักยภาพของบุคคลในการต่อสู้ และ

เอาชนะปัญหาหรืออุปสรรคที่กำลังเผชิญอยู่อย่างมีสติ พากเพียรหาหนทางแก้ไขอย่างไม่หยุดหย่อน และอดทน ไม่ล้มเลิกความพยายามโดยง่าย จนผ่านพ้นปัญหานั้นๆ ไปได้ด้วยดี สามารถบริหารจัดการ กับชีวิตในภาวะวิกฤติ ด้วยมีสติ และสามารถเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส มองความล้มเหลวเป็นบันไดสู่ความสำเร็จ มองปัญหาเป็นพลังชีวิต มองโลกด้วยความคิดเชิงบวก ด้วยความหวังสามารถยืนหยัด อย่างทรหด อดทน แข็งแกร่งและไม่ยอมแพ้

ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคของบุคคลของ Stoltz (1997) เป็นการมุ่งเน้น คุณลักษณะของบุคคลหลายด้าน เช่น การเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงความคิดการไร้ความสามารถ สามารถ อธิบายสาเหตุของวิกฤติ สามารถมองโลกในแง่ดี มีความอดทน ยืดหยุ่น และเชื่อมั่นในศักยภาพของ ตนเอง ทั้งนี้ต้องมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างประสิทธิภาพของเซลล์ประสาทและตอบสนองต่อ อุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างเป็นอัตโนมัติและเหมาะสม ครอบครัวยังมีบทบาทสำคัญในการฝึกฝน บุตรหลานให้มีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค เพื่อเป็นทักษะติดตัวไปในการดำเนินชีวิตประจำวัน และต้องจัดการปัญหาอุปสรรคได้อย่างเหมาะสมทั้งนี้ยังมีการอธิบายความสามารถในการฟื้นฝ่า อุปสรรค โดยใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัว ซึ่งได้อธิบายในลำดับต่อไป

กระทรวงสาธารณสุข, สำนักการพยาบาล (2556) และ Kathleen Masters (2012) กล่าวถึง ทฤษฎีการปรับตัวของ Roy (Adaptation Model) Roy (1999) มีความเชื่อว่ามนุษย์เป็น ระบบที่มีการปรับตัว แบบองค์รวม (Holistic Adaptation System) กล่าวคือบุคคลประกอบด้วย กาย จิต และสังคม โดยบุคคลจะมีความสามารถในการ คิด พิจารณาเพื่อการปรับตัวให้เหมาะสมกับ สิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกร่างกาย รอยได้แบ่งระดับการปรับตัวเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การปรับตัวด้านร่างกาย (Physiological Mode) เป็นความสัมพันธ์ของกระบวนการ และสารเคมีในร่างกายที่คอยควบคุมการทำงานของอวัยวะและระบบต่างๆ เพื่อให้ร่างกายอยู่ในภาวะ สมดุล ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้ความรู้สึกจากประสาทสัมผัส การทำหน้าที่ของระบบประสาท ระบบ ต่อมไร้ท่อ สุขภาพร่างกายที่ดี จึงหมายถึงการปรับตัวด้านร่างกายที่เหมาะสมเช่นกัน การประเมิน พฤติกรรมการปรับตัวด้านร่างกาย จะประเมินได้จากการตรวจร่างกาย การตรวจพิเศษ การประเมิน ไม่ว่าจะการใช้เครื่องมือวัดปริมาณการได้รับออกซิเจน ภาวะโภชนาการ ระบบการขับของเสีย เป็นต้น

2. การปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ (Self-concept Mode) เป็นการรับรู้จากความเชื่อ คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมเกี่ยวกับตัวเอง ความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง ภาพลักษณ์ของตนเอง (Body Image) รวมถึงสัมพันธ์ภาพกับคนรอบข้าง วัฒนธรรมกลุ่ม การตอบสนองและการปรับตัวกับสังคม

3. การปรับตัวตามบทบาทหน้าที่ (Role Function Mode) ได้แก่ การทำบทบาท ตามความคาดหวังของสังคม หรือการแสดงบทบาทตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้เหมาะสม

4. การปรับตัวด้านการพึ่งพาพึ่งกัน (Interdependence Mode) เน้นการปรับตัวด้านการพึ่งพาผู้อื่นและพึ่งตนเองในขอบเขตที่เหมาะสม สังคมยอมรับ การได้รับการสนับสนุน การพึ่งพาจะอยู่ภายใต้ความห่วงใย การได้เป็นผู้ให้และผู้รับความรัก

ทฤษฎีการปรับตัวของ Roy ให้ความสำคัญกับสุขภาพทางกายควบคู่กับสุขภาพทางใจ สิ่งที่ยังเชื่อว่าบุคคลมีการปรับตัวได้ดีต่อสถานการณ์ต่างๆ จะเห็นได้จากสุขภาพกายจิตที่ดี รวมถึงสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นไปในทางที่เหมาะสมเช่นกัน การปรับตัวที่ดีส่งผลต่อสุขภาพกายจิต สอดคล้องกับทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคของบุคคลของ Stoltz ที่กล่าวถึงระบบภูมิคุ้มกันจากการประสานของกายจิต รวมถึงจิตวิทยาการรู้คิดที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการชีวิตของบุคคล ในงานด้านสาธารณสุขนำมาปรับใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในการพยาบาลผู้ป่วยที่บ้าน ให้ผู้ป่วยสามารถฟื้นตัวได้เร็ว ในขณะที่ญาติผู้ป่วยเองต้องมีความสามารถในการปรับตัวตามบทบาทหน้าที่และการปรับตัวด้านการพึ่งพาพึ่งกัน หากญาติผู้ป่วยไม่มีความพร้อมในการดูแลผู้ป่วย ย่อมทำให้การพยาบาลรักษาเป็นไม่ได้ ผู้ป่วยย่อมเกิดภาวะแทรกซ้อนได้ เช่นเดียวกันกับการดูแลเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ย่อมเปรียบได้กับผู้ป่วยที่ต้องกลับไปอยู่ในความดูแลของญาติ เพื่อให้ญาติได้ช่วยเยียวยาสุขภาพกายใจ ตลอดจนพฤติกรรมให้พร้อมที่จะอยู่ในสังคมได้ต่อไป ในขณะที่ญาติเปรียบได้กับญาติผู้ป่วย ต้องมีการเสริมสร้างและพัฒนาทักษะที่เหมาะสม เพื่อเตรียมพร้อมที่จะดูแลผู้ป่วยอย่างเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม สามารถรับมืออาการป่วยโดยเฉพาะด้านพฤติกรรมได้ และช่วยให้ฟื้นตัวที่จะกลับคืนสู่สังคมต่อไป นอกจากนี้ทฤษฎีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคของบุคคลและทฤษฎีการปรับตัวจะอธิบายถึงพฤติกรรมการเผชิญปัญหา ยังมีทฤษฎีอื่นที่น่าสนใจเพื่ออธิบายถึงพฤติกรรมการเผชิญปัญหา ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป

Knott and Kriebe (2003) ออกแบบคู่มือสำหรับประชาชน เพื่อจัดการกับความเครียดในวิธีการต่างๆ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ ดังนี้

1. เพื่อให้เข้าใจแนวความคิดและการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจของความเครียดและความวิตกกังวล
2. เพื่อให้สามารถระบุและรับรู้แหล่งที่มาของความเครียดและความวิตกกังวลในการดำรงชีวิตประจำวัน
3. เพื่อให้วิธีการสำหรับการรับมือกับความเครียดและความวิตกกังวล และสามารถฝึกฝนเป็นประสบการณ์เพื่อนำไปใช้

Khosla (2006) ให้ความสำคัญกับผลกระทบเชิงบวก (Positive Affect) คือ รูปแบบการแสดงออกต่อสถานการณ์ในเชิงบวก แม้ว่าสถานการณ์นั้นจะเป็นในด้านลบ ทำให้บุคคลเกิดบุคลิกภาพและรูปแบบทางความคิด มีความยืดหยุ่น สร้างสรรค์ สามารถบูรณาการเพิ่มความสามารถใช้

ในการเอาชนะหรือจัดการกับสถานการณ์ที่น่าวิตก ทำให้มีทรัพยากรทางกายภาพ เช่นสุขภาพที่ดีขึ้น ตลอดจนมีเครือข่ายสนับสนุนทางสังคม สามารถหาแหล่งสนับสนุนทางสังคมได้

วิธีการเผชิญความเครียดตามแนวคิดของ Lazarus and Folkman (1984 อ้างใน อังคินันท์ อินทรกำแหง, 2551) ได้กล่าวถึงการเผชิญความเครียด การที่บุคคลประเมินสถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดภาวะเครียด ซึ่งจะมีการจัดการ ปัญหาที่ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินสถานการณ์ แบ่งย่อยเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1.1 การประเมินปฐมภูมิ คือ การที่บุคคลใช้สติปัญญา ความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมา ประเมินสถานการณ์เพื่อตัดสินใจว่ามีผลกระทบต่อตนเองอย่างไร

1.2 การประเมินทุติยภูมิ เป็นการประเมินตัดสินใจพิจารณาจากแหล่งประโยชน์และทางเลือกที่จะจัดการกับเหตุการณ์นั้นๆ ที่ตนได้ประเมินแล้วว่าอันตรายหรือคุกคามต่อตนเอง การประเมินชนิดทุติยภูมิอาจเกิดขึ้นหลังการประเมินแล้ว บุคคลจะเลือกใช้วิธีการเผชิญความเครียด หากความเครียด ไม่ลดลงหรือหมดไป บุคคลจะต้องเปลี่ยนการประเมินใหม่ว่ามีผลดีผลเสียกับตนเอง หรือเป็นภาวะความตึงเครียดที่ยังคงมีอยู่

ขั้นตอนที่ 2 การเผชิญความเครียด เมื่อบุคคลประเมินสถานการณ์นั้นว่าก่อให้เกิดภาวะความเครียด หรือปัญหากับตนเอง เขาก็จะต้องเผชิญปัญหานั้นๆ โดยแบ่งย่อยเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 การเผชิญความเครียดโดยมุ่งแก้ไขปัญหา (Problem-focused coping) เป็นความพยายามที่มุ่งกำหนดขอบเขตของปัญหา หาทางเลือก พิจารณาข้อดีและข้อบกพร่องของแต่ละทางเลือก ตัดสินใจเลือกทางเลือกและลงมือแก้ไขปัญหา โดยการมุ่งที่ปัญหานั้นมีเป้าหมายที่สิ่งแวดล้อมรวมทั้งเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ให้ลดแรงคุกคาม ประเมินสิ่งกีดขวางและวิธีดำเนินการ และมีเป้าหมายในการช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหานั้น เช่น การยอมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การแสวงหาข้อมูล การแสวงหาทรัพยากร การพยายามหาวิธีแก้ปัญหาย่างเหมาะสม รวมทั้งการเรียนรู้ทักษะและวิธีการใหม่ๆ

2.2 การเผชิญความเครียดโดยมุ่งแก้ไขอารมณ์ (Emotional focused coping) เป็นการเผชิญความเครียดที่มุ่งลดอารมณ์หรือความรู้สึกที่ไม่เป็นสุขไม่สบายใจโดยไม่เปลี่ยนแปลงสถานการณ์จริง นำเอากระบวนการทางความคิดหรือการหรือการใช้กลไกทางจิต เกิดขึ้นในระดับที่ไม่รู้ตัว ได้แก่

2.2.1 การเปลี่ยนแปลงความหมายของสถานการณ์ใหม่ (Cognitive reappraisal) เช่น การค้นหาข้อดีจากสถานการณ์นั้นใหม่ หรืออาจใช้กลไกทางจิต (Defensive reappraisal) เช่น การปฏิเสธความจริง ซึ่งบิดเบือนความเป็นจริงและหลอกตัวเอง

2.2.2 การไม่ได้เปลี่ยนแปลงความหมายของสถานการณ์ เช่น หลีกเลียงไม่คิดถึง

2.2.3 กลยุทธ์ทางพฤติกรรม เช่น การออกกำลังกาย การสะกดจิต การตีมือ เครื่องตีมือที่มีแอลกอฮอล์ การระบายอารมณ์โกรธ การแสวงหาการสนับสนุนทางอารมณ์จากผู้อื่น เป็นต้น

อังคินันท์ อินทรกำแหง (2551) กล่าวถึงความเครียดว่า ความเครียดเป็นความรู้สึกที่บุคคลรับรู้ได้ถึงอารมณ์ สภาพจิตใจและการแสดงออกทางร่างกายของตนเองที่บ่งบอกได้ว่า อึดอัด คับข้องใจ ไม่สบายตัวไม่สบายใจ ไม่มีความสุข ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมการปรับตัวของตนเอง ความเครียดวัดได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา จากอาการทางระบบประสาทอัตโนมัติ เช่น ความดันโลหิต อัตราการหายใจ การตึงของกล้ามเนื้อ คลื่นสมอง หรืออาการระบบทางเดินอาหาร เป็นต้น ความเครียดวัดจากแบบสอบถามประเมินตนเองเกี่ยวกับการรับรู้ต่อความรู้สึกของตนเอง วัดจากการสังเกตพฤติกรรมหรืออาการต่างๆที่บุคคลแสดงออก เช่น พุดเร็วเร็ว กระสับกระส่าย ซึมเศร้า ร้องไห้ บุคลิกที่เปลี่ยนแปลง เป็นต้น

พฤติกรรมการเผชิญปัญหาสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหาภายในครอบครัว โดยเฉพาะในบทบาทของผู้ปกครองที่ดูแลเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา เมื่อผู้ปกครองมีวิธีการจัดการปัญหาในรูปแบบใด ย่อมเป็นแบบอย่างให้กับบุตรหลาน เพราะสถานการณ์ภายในครอบครัวที่เกิดขึ้น จะส่งผลกระทบต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวทั้งทางตรงและทางอ้อม เด็กและเยาวชนเมื่อได้รับผลจากการจัดการปัญหาในครอบครัว จะเรียนรู้ถึงวิธีการจัดการปัญหานั้นๆ เช่น ผู้ปกครองสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เพื่อมุ่งแก้ไขอารมณ์ที่เกิดจากความเครียดในการจัดการปัญหา บุตรหลานที่อยู่ในความดูแลย่อมได้รับผลจากวิธีการจัดการปัญหาของผู้ปกครอง จนทำให้บุตรหลานเรียนรู้การจัดการปัญหาโดยมุ่งแก้ไขอารมณ์ด้วยการสูบบุหรี่หรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้ (ยุพา จิวพัฒนกุล และคณะ, 2555: บทคัดย่อ) และเพราะด้วยวัยของเยาวชนที่ต้องการหาเอกลักษณ์ของตนเอง ย่อมมีพฤติกรรมเลียนแบบจากบุคคลในครอบครัว เพื่อนหรือสื่อต่างๆ ในครอบครัวประกอบด้วยทั้งสมาชิกที่มีความแตกต่างทางเพศและบุคลิกภาพ หากสมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่ง บิดา มารดา หรือญาติผู้ใหญ่ มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบของบุตรหลานคุณลักษณะทางบุคลิกภาพและทัศนคตินั้น ย่อมทำให้บุตรหลานที่อยู่ในความดูแลสามารถเลียนแบบและพัฒนาเป็นวิธีการจัดการปัญหาในแบบของตัวเอง (ทิพย์วัลย์ สุรินยา, 2557; Monteiro, Balogun & Oratile, 2014) เมื่อบุตรหลานที่ดูแลอยู่ในวัยเด็กและเยาวชน ซึ่งด้วยวุฒิภาวะด้านอารมณ์ยังน้อย มีลักษณะหุนหันพลันแล่น โกรธฉุนเฉียวง่าย และมักใช้ชีวิตที่เสี่ยง ทำให้ขาดการยั้งคิดถึงผลกระทบต่อวิธีการจัดการปัญหาที่ไม่เหมาะสม และส่งผลเสียตามมา (เสาวธาร์ โพธิ์กลัด, 2554,) ผู้ปกครองจึงต้องเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมในการเผชิญปัญหาในครอบครัว และเรียนรู้ที่จะปรับวิธีการเผชิญปัญหา เพื่อเป็นแบบอย่างให้บุตรหลานที่อยู่ในความดูแลต่อไป

3.3 การสนับสนุนในครอบครัว (Family Support)

ทฤษฎีการดูแลของวัตสัน (Watson's Caring Theory) ข้อมูลจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2554, ออนไลน์) อธิบายถึงทฤษฎีการดูแลของวัตสัน (Watson's Caring theory) เป็นทั้งปรัชญา และทฤษฎีทางการแพทย์ ที่มีจุดเน้นที่การดูแล (Caring) ซึ่งพัฒนามาตั้งแต่ปี ค.ศ.1979 ภายใต้อิทธิพลทางด้านมานุษยวิทยา รวมทั้งความรู้สึกร่วมกันต่อบทบาทการดูแลเพื่อการฟื้นฟูของผู้ป่วยที่วัตสัน ซึ่งประกอบอาชีพพยาบาลประจำด้วยตัวเอง ผสมผสานกับประสบการณ์ของวัตสันขณะเผชิญความเจ็บป่วย เจริญการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ปัจจุบันทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาจน Watson เรียกว่าเป็นศาสตร์การดูแลมนุษย์ (Human Caring Science) เป้าหมายของการดูแลคือการช่วยเหลือให้บุคคลได้ค้นพบดุลยภาพ (Harmony) ของร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณ เน้นการดูแลโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อาศัยการสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การดูแลและผู้ได้รับการดูแล ภายใต้ความรัก ความเมตตาาระหว่างเพื่อนมนุษย์ จึงเกิดเป็นกระบวนการปฏิบัติการให้แก่ผู้ดูแล เป็นปัจจัยการดูแล 10 ประการ คือ

1. สร้างค่านิยมการเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น และมีเมตตา โดยผู้ดูแลต้องหมั่นสำรวจความคิดความเชื่อของตนเอง ลดความเห็นแก่ตัว พอใจที่จะเป็นผู้ให้ และเน้นการให้คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
2. สร้างความศรัทธาและความหวัง เรียนรู้ชีวิตอยู่กับความจริง การสร้างความหวังจึงควรเป็นรูปธรรมและมีความเป็นไปได้ ทั้งนี้รวมถึงการเข้าใจถึงหลักความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา
3. การปลูกฝังความไวต่อความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เป็นการฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้รู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้น เป็นการเริ่มต้นในการมองเข้าไปในตนเอง รับรู้ตนเองตามสภาพความเป็นจริง และจะสามารถรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นได้
4. การสร้างสัมพันธ์ภาพ การช่วยเหลือด้วยความไว้วางใจ เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ดูแลและผู้ถูกดูแล โดยต้องอาศัยความเข้าใจผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตลอดจนการสื่อสารที่มีคุณภาพ เพื่อไม่ให้เกิดการทำร้ายทางจิตใจ และสร้างความรู้สึกอบอุ่นขึ้นแทนที่
5. ส่งเสริมและยอมรับทั้งความรู้สึกทางบวกและทางลบ เป็นการเตรียมตัวเองเพื่อรับความรู้สึกในทางบวกและทางลบ โดยให้มุ่งเน้นที่ความรู้สึกของผู้ดูแลก่อน เพื่อพัฒนาให้เกิดการรู้จักตนเอง เมื่อมีจิตใจเปิดกว้างที่จะยอมรับตนเองได้มากขึ้น จะสามารถพัฒนาการยอมรับความรู้สึกทางบวกและทางลบของผู้ถูกดูแลได้
6. ใช้วิธีการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ผู้ดูแลต้องฝึกฝนวิธีการจัดการปัญหาที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการตัดสินใจ ทั้งนี้ต้องมีการเก็บข้อมูลทั้งทางด้านร่างกาย จิตสังคม และจิตวิญญาณของผู้ถูกดูแล เพื่อเตรียมวางแผนแก้ไขปัญหาคือได้เป็นระบบ

7. ส่งเสริมการเรียนรู้การสอนที่เข้าถึงจิตใจผู้อื่น เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้ดูแลและผู้ถูกดูแล การสร้างความรู้สึกร่วมของผู้ดูแล ต้องเป็นทั้งผู้เรียนรู้ประสบการณ์ของผู้ถูกดูแล และเป็นผู้สอนให้ผู้ถูกดูแลรับรู้ต่อเหตุการณ์ (Open awareness) สามารถประคับประคองสถานการณ์ และมีกลไกในการเผชิญกับปัญหา ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการช่วยเหลือผู้ถูกดูแลให้สามารถเผชิญกับความเครียดได้ และต้องติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ ไม่ควรหลีกเลี่ยงที่จะให้การดูแลหรือไม่พูดคุยกับผู้ถูกดูแล

8. ประคับประคอง สนับสนุน และแก้ไขสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ จิตสังคม และจิตวิญญาณ เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ถูกดูแล เช่น การจัดสิ่งแวดล้อมให้รู้สึกสบาย สะอาด ปลอดภัย หรือในการอยู่กับครอบครัว ไม่มีปัญหาขัดแย้ง เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้ถูกดูแลรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า มีอัตมโนทัศน์ในทางที่ดีต่อตนเอง อันเนื่องมาจากการเอาใจใส่ประคับประคองดูแลของผู้ดูแล

9. พึงพอใจที่จะช่วยเหลือ มุ่งตอบสนองความต้องการของบุคคล ซึ่งบุคคลมีความต้องการทั้งทางด้านชีวภาพ กายจิต ด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล รวมถึงความต้องการยอมรับ เป็นการช่วยให้ผู้ถูกดูแลมีพลังภายในตน และเกิดผลดีต่อการพยาบาลดูแล

10. ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นและพลังที่มีอยู่ เป็นการช่วยผู้ถูกดูแลให้ค้นพบคุณค่าของประสบการณ์ในอดีต ความศรัทธาในศาสนา ปรัชญาและสิ่งที่ดีงาม โน้มนำให้ผู้ถูกดูแลค้นหาแก่นของชีวิต เข้าใจชีวิต และกำหนดเป้าหมายชีวิตในระยะเวลาที่มีอยู่จำกัด แนะนำและให้โอกาสผู้ถูกดูแลแสดงออกซึ่งความเชื่อทางศาสนา แสดงความรักและมีสัมพันธ์ภาพกับครอบครัวหรือผู้ที่เป็นแหล่งของความหวังและกำลังใจ นำผู้ถูกดูแลให้ค้นพบแหล่งพลังจิตวิญญาณของตน ค้นพบสัจธรรมของชีวิต

ทฤษฎีการดูแลของ Watson เป็นทฤษฎีการพยาบาลนำมาประยุกต์กับการดูแลผู้ป่วย และได้รับการยอมรับทั้งในแง่ของการเป็นปรัชญาของการพยาบาล และการประยุกต์เพื่อการปฏิบัติการพยาบาล การวิจัยทางการพยาบาลศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีการดูแลของวัตสันก็มีความเป็นนามธรรมค่อนข้างสูง ทำให้ต้องทำความเข้าใจทฤษฎีและบริบทที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี ในการศึกษาครั้งนี้ มีจุดเน้นไปที่การดูแลบุตรหลานของผู้ปกครอง แม่เด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม จะไม่ใช่ผู้ป่วยทางกาย แต่อาการป่วยทางจิตใจย่อมปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ผู้ปกครองจึงต้องนำจุดเด่นของทฤษฎีการดูแลของ Watson ที่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยอาศัยความรัก ความเอาใจใส่ มาใช้ในการดูแลบุตรหลานที่อยู่ในการปกครองและเพื่อสร้างให้ครอบครัวเป็นแรงสนับสนุนทางกายและใจให้กับเด็กและเยาวชนที่ก้าวพลาด พร้อมให้โอกาสที่จะกลับมาดำเนินชีวิตในสังคมเช่นเด็กและเยาวชนทั่วไป

ความหมายของสนับสนุนทางด้านสังคม (Social Support)

Cobb (1976) อธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคม เป็นข้อมูลหรือข่าวสารที่ทำให้บุคคลเชื่อว่ามีคนรักและสนใจมีคนคอยช่วยเหลือและมองเห็นคุณค่าและรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความผูกพันซึ่งกันและกันทั้งยังพบว่าการสนับสนุนทางสังคม ช่วยป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพของความเครียดในชีวิต สามารถปกป้องคนที่อยู่ในภาวะวิกฤติจากอาการต่างๆ เช่น เด็กที่มีน้ำหนักแรกเกิดต่ำ โรคไขข้อ วัณโรค ภาวะซึมเศร้า, โรคพิษสุราเรื้อรังและกลุ่มอาการสูญเสียสัมพันธภาพทางสังคม นอกจากนี้การสนับสนุนทางสังคมอาจลดปริมาณของยาที่จำเป็นในการรักษาอาการของโรค ซึ่งเป็นทางเลือกที่ทำให้การรักษาของแพทย์เป็นไปตามที่กำหนด

Thoits (1986 อ้างในพิเชฐ จันทร์เจนจบ และคณะ, 2555) ให้ความหมายการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นการที่บุคคลในเครือข่ายของสังคมได้รับการยอมรับการช่วยเหลือทางอารมณ์และสังคม สิ่งของ หรือข้อมูลซึ่งการสนับสนุนนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญและตอบสนองต่อความเจ็บป่วยและความเครียดได้

ปฏิพัทธ์ วงศ์อนุการ (2551) ให้ความหมายของ การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับการสนับสนุนจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ การประเมิน ข้อมูล ข่าวสาร สิ่งของและบริการ ให้บุคคลเกิดความรู้สึกมั่นคง ได้รับการยอมรับและเอาใจใส่ ทำให้สามารถเผชิญกับปัญหา ความเจ็บป่วยและความเครียดที่เกิดขึ้นได้ในระยะเวลาที่รวดเร็วขึ้น

อัญชลี พูลทาจาร์ (2552) ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลมีการติดต่อหรือมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม และได้รับความช่วยเหลือดูแล ประคับประคอง ได้รับความรักความเอาใจใส่ ได้รับการยอมรับ เห็นคุณค่า ทำให้ตนเองรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีความรู้สึกผูกพัน เอื้ออาทรกันในสังคม รวมถึงการให้ความช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ เช่น สิ่งของ การเงิน แรงงาน ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นให้คำแนะนำเป็นต้น ซึ่งสามารถช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาที่บุคคลประสบหรือป้องกันให้พ้นจากภาวะวิกฤติของชีวิตได้

ศุภร ชินะเกต (2553) ได้ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคมว่า เป็นปฏิสัมพันธ์อย่างมีจุดมุ่งหมายระหว่างบุคคล ทำให้เกิดความผูกพันในแง่ดีจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง การช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านอารมณ์ สังคม สิ่งของและข้อมูลทำให้บุคคลเชื่อว่ามีคนรักและสนใจ รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความผูกพันซึ่งกันและกัน

เรวดี นามทองดี (2554) ให้ความหมายของแรงสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับการสนับสนุนจากบุคคลในสังคม ทั้งด้านวัตถุ สิ่งของ บริการข้อมูล ข่าวสาร รวมทั้งสนับสนุนด้านอารมณ์ การยอมรับ การยกย่อง การให้คุณค่า ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ประเภทของพฤติกรรมในการให้การสนับสนุนทางสังคม

(House อ้างใน Babara A.Israel , 1985) ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมในการให้การสนับสนุนทางสังคม เป็น 4 ประเภท คือ

1. Emotional Support คือ การสนับสนุนทางอารมณ์ เช่น การให้ความพอใจ การยอมรับนับถือ การแสดงถึงความห่วงใย
2. Appraisal Support คือ การสนับสนุนด้านการให้การประเมินผล เช่น การให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feed Back) การเห็นพ้องหรือให้รับรอง (Affirmation) ผลการปฏิบัติ หรือการบอกให้ทราบผลถึงผลดีที่ผู้รับได้ปฏิบัติพฤติกรรมนั้น
3. Information Support คือ การให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร เช่น การให้คำแนะนำ (Suggestion) การตักเตือน การให้คำปรึกษา (Advice) และการให้ข่าวสารรูปแบบต่างๆ
4. Instrumental Support คือการให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ เช่น แรงงาน เงิน เวลา เป็นต้น

วิกิพีเดีย (2558, ออนไลน์) อธิบายถึง ประเภทของพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคม โดยสามารถแบ่งและวัดในรูปแบบที่แตกต่างกัน และแบ่งเป็น 4 ประเภท มีดังนี้

1. การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional support) เป็นการให้ความเอาใจใส่ ความรัก ความไว้วางใจ การยอมรับ เป็นความใกล้ชิดให้กำลังใจหรือการดูแล เกิดเป็นความอบอุ่นทางใจและการถูกดูแลทางกาย แหล่งที่มาของการสนับสนุนทางสังคมที่ให้การสนับสนุนทางอารมณ์ได้นั้น บุคคลต้องให้ความสำคัญจนสามารถทำให้บุคคลที่ได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์รู้ว่าเขาหรือเธอมีคุณค่า บางครั้งการสนับสนุนทางอารมณ์ จะถูกเรียกว่า การสนับสนุนเพื่อการเห็นคุณค่า (Esteem support) หรือการสนับสนุนเพื่อการ ประเมินค่า (Appraisal support)
2. การสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม (Tangible support) คือการให้ความช่วยเหลือทางการเงินสินค้าวัสดุหรือบริการ เรียกก๊ออย่างว่า การสนับสนุนเครื่องมือ (Instrumental support) รูปแบบของการสนับสนุนทางสังคมนี้ครอบคลุมถึงวิธีที่บุคคลช่วยเหลือผู้อื่นด้วยวิธีที่สามารถเห็นจับต้องได้โดยตรง
3. การสนับสนุนด้านข้อมูล (Informational support) เป็นคำแนะนำ ข้อเสนอแนะหรือ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับบุคคลที่ได้รับการสนับสนุนด้านนี้ ประเภทของข้อมูลเหล่านี้มีศักยภาพที่จะช่วยให้บุคคลนั้นใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหา

4. การสนับสนุนมิตรภาพ (Companionship support) เป็นประเภทของการสนับสนุนที่จะช่วยให้บุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่อยู่ การสนับสนุนประเภทนี้สามารถเกิด ความไว้วางใจกับบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน และจะเป็นเพื่อนสหายที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน

โดยสรุป การสนับสนุนทางสังคม เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจ สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งการให้กำลังใจ ให้สิ่งของ ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ หรือ การช่วยเหลือกันในรูปแบบอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ให้บุคคลที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมสามารถเผชิญปัญหาอุปสรรค หรือดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี แหล่งที่มาของการสนับสนุนทางสังคมอาจจะมาจาก ความหลากหลายของแหล่งที่มา รวมทั้ง ครอบครัว เพื่อน คู่รัก สัตว์เลี้ยง ความสัมพันธ์กับชุมชน และเพื่อนร่วมงาน ครอบครัวเป็นแหล่งที่มาของการสนับสนุนที่ใกล้ชิดบุคคลที่สุด เป็นปัจจัยสำคัญในการรับมือกับปัญหาอุปสรรคของบุคคล ทั้งในเรื่องสุขภาพและทักษะทางสังคม เช่น พฤติกรรมควบคุมตนเองจะมากขึ้นเมื่อมีความผูกพันทางสังคม (ครอบครัว เพื่อน ญาติพี่น้อง ครูบาอาจารย์ นายจ้าง) หากมีความผูกพันที่ดีทางสังคม จะช่วยลดการกระทำผิดของตนเองได้ (ปริทรรศน์ แสงทองดี, 2550; สิริพันธ์ เพียรโรจน์, 2553) ครอบครัวสามารถสร้างพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านอารมณ์ สิ่งของ ข้อมูลข่าวสารถือเป็นแหล่งที่มาของการสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลควรได้รับ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพครอบครัว ความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในครอบครัว รวมถึงความรู้ทัศนคติของสมาชิกในครอบครัว เช่น เมื่อพ่อแม่มีการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การสนับสนุนทางเศรษฐกิจและสังคมมีมากขึ้นสามารถให้การสนับสนุนที่ดีต่อสุขภาพการพัฒนาของลูก (Shannon Moodie & Manica Ramos, 2014) จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนทางสังคม โดยเฉพาะ การสนับสนุนนั้นมาจากครอบครัว การเตรียมความพร้อมของครอบครัวจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการเป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมให้บุตรหลานหรือสมาชิกในครอบครัว หากครอบครัวลำบากยากจน จะไม่สามารถสนับสนุนด้านสิ่งของหรือแม้แต่ด้านอารมณ์ เพราะสมาชิกในครอบครัวมุ่งให้ความสนใจไปกับการทำมาหากิน เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการให้สมาชิกในครอบครัวได้สร้างการตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับการสนับสนุนด้านอารมณ์ เนื่องจากเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้บุคคลเกิดคุณค่าในตนเอง ซึ่งเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมจำเป็นต้องมีปัจจัยในการเห็นคุณค่าในตนเอง เพื่อเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่เหมาะสม

4. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งทางใจ (Resilience)

ประเวศ ตันติพิวัฒนสกุล (2548) กล่าวว่าแนวคิดเรื่องการสร้างความเข้มแข็งทางใจ พัฒนาขึ้นจากความรู้หลายแหล่ง จึงไม่ใช่เป็นทฤษฎีใหม่ แต่เป็นการนำสิ่งที่มีอยู่แล้วมาประยุกต์ใช้ด้วยความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยมีหลักฐานอ้างอิงจากงานวิจัยเกี่ยวกับความสามารถของเรา ในการต่อสู้กับปัญหาชีวิต การมีความเข้มแข็งทางใจ (Resilience) ไม่ได้หมายถึงว่า คนๆ นั้นจะไม่

รู้สึกเครียดกับปัญหาที่เขาเผชิญอยู่ เขายังคงรับรู้ได้ถึงความรู้สึกเจ็บปวดในเวลาที่เกิดความสูญเสีย แต่สามารถยืดหยัดฝ่าฟันปัญหาไปได้ ความเข้มแข็งทางใจไม่ใช่ลักษณะที่จับต้องไม่ได้ หรือแฝงอยู่ในบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ของคนเรา แต่เป็นระบบความคิด การแสดงออก การกระทำ ที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาขึ้นได้ในทุกคน โดยทักษะด้านต่างๆ ดังนี้

1. สร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี ความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัว เพื่อนฝูง คนรู้จักเป็นหัวใจสำคัญของการมีชีวิตที่เป็นสุข และในยามที่มีวิกฤติเกิดขึ้นในชีวิต ความสัมพันธ์ที่ดีจะช่วยให้เราฝ่าฟันปัญหาไปได้ด้วยกำลังใจจากคนรอบข้าง

2. อย่ามองวิกฤติที่เกิดขึ้นในชีวิตว่าเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ เราอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงที่เราไม่ชอบ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดวิกฤติในชีวิตของเราได้ แต่เราเลือกมุมมองและวิธีคิดของเราได้เสมอ เราเลือกได้ว่าเราจะคิดอย่างไร และจะตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จะช่วยให้เรามองเห็นอะไรได้ดีขึ้น ตัดสินใจ แก้ปัญหาได้ดีขึ้น

3. ยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

4. เดินหน้าสู่เป้าหมาย หัดตั้งเป้าหมายที่เป็นไปได้เป็นประจำ ทำสิ่งดี ๆ อย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าสิ่งนั้นอาจดูเล็กน้อย

5. กล้าตัดสินใจ ลงมือทำทุกอย่างที่ทำได้ กล้าตัดสินใจ กล้าลงมือทำ อย่าหนีปัญหาและความเครียด

6. เติบโตขึ้น จากวิกฤติที่เข้ามากระทบชีวิต เราควรหมั่นทบทวนดูว่า ปัญหาต่างๆ ที่เราได้เรียนรู้

7. สร้างความรู้สึกที่ดี มีความเชื่อมั่นต่อตนเอง

8. มองสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองที่กว้างออกไป อย่ามองแต่มุมมองของตัวเอง ขณะเดียวกันสามารถหลีกเลี่ยงการขยายปัญหาที่ประสบอยู่ให้ใหญ่โตเกินความเป็นจริง

9. มีความหวังอยู่เสมอ การมองโลกในแง่ดี ช่วยเราคาดหวังว่าสิ่งดี ๆ จะเกิดขึ้นได้

10. ดูแลตัวเองให้ดี ใส่ใจในความรู้สึกและความต้องการของตนเอง ทำกิจกรรมที่ช่วยให้มีความสุขและผ่อนคลาย ออกกำลังกายเป็นประจำสม่ำเสมอ การดูแลตนเองเป็นประจำช่วยให้ร่างกายและจิตใจของเราพร้อมต่อการจัดการปัญหาที่จะผ่านเข้ามาได้ดีขึ้น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) ผลิตสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบวีดิทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สร้างเสริมสุขภาพจิต สำหรับเยาวชนและผู้ปกครอง (2552) ได้แก่ เติมเต็มความเข้มแข็งทางใจ (สำหรับวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษา) และเทคนิคการคุยกับลูกวัยรุ่น (สำหรับผู้ปกครองวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษา) สื่อการเรียนรู้ทั้ง 2 ชุดมีองค์ประกอบดังนี้

1. สื่อชุด “เติมเต็มความเข้มแข็งทางใจ” ทำเป็นตอน ทั้งสิ้น 16 ตอน ที่จะช่วยพัฒนาเด็กนักเรียนระดับมัธยมในด้านต่างๆ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้สึกรักกับตัวเอง ด้านการจัดการชีวิตได้ ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว และด้านมีเป้าหมายในชีวิต

2. สื่อชุด “เทคนิคการคุยกับลูกวัยรุ่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยพัฒนาด้านการสื่อสารกับลูกวัยรุ่นให้กับพ่อแม่หรือผู้ปกครอง โดยให้พ่อแม่เข้าใจและยอมรับธรรมชาติและโลกของวัยรุ่น 5 ลักษณะคือการแสวงหาอัตลักษณ์ของตนเอง การแสวงหาการยอมรับในความเป็นตัวของตัวเอง การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเพื่อน ความสนใจด้านเพศ และการแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่และพฤติกรรมเสี่ยง ถ้าหากพ่อแม่เข้าใจธรรมชาติเหล่านี้แล้ว นั่นจะเป็นก้าวแรกของการพูดคุยระหว่างกันด้วยดี

สำนักสุขภาพจิตสังคม กรมสุขภาพจิต (2552) ให้ความหมาย ของ Resilience ว่าพลังสุขภาพจิต (Resilience Quotient : RQ) คือความสามารถทางอารมณ์และจิตใจในการปรับตัวและฟื้นตัวกลับสู่ภาวะปกติภายหลังที่พบกับเหตุการณ์วิกฤติหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความยากลำบากในชีวิต เป็นคุณสมบัติหนึ่งซึ่งช่วยให้บุคคลผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข องค์ประกอบของพลังสุขภาพจิต สำหรับผู้ใหญ่อายุ 25 ปีขึ้นไป ได้แก่

พลังฮึด คือ ทนต่อแรงกดดัน มีวิธีการที่จะดูแลจิตใจและอารมณ์ตนเอง ทนอยู่ได้ในสถานการณ์ที่กดดัน

พลังฮึด คือ มีกำลังใจ มีแรงใจที่จะดำเนินชีวิตได้ภายในสถานการณ์กดดัน ซึ่งกำลังใจอาจได้มาจากการสร้างแรงจูงใจด้วยตนเองหรือจากบุคคลรอบข้าง

พลังสู้ คือ ต่อสู้ชนะอุปสรรค มีความมั่นใจและพร้อมที่จะเอาชนะอุปสรรคที่เกิดจากสถานการณ์กดดัน รวมทั้งมีทักษะในการแสวงหาความรู้และขอความช่วยเหลือ ในการจัดการปัญหานั้นๆ

Bartol (2008) กล่าวในบทความ Resilience and Antisocial Behavior ถึงปัจจัยเสี่ยง ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ และปัจจัยป้องกัน ซึ่งเป็นคุณสมบัติในการป้องกันปัจจัยเสี่ยง และความยืดหยุ่นทนทาน เป็นความสามารถข้อหนึ่งในตัวบุคคล ในการเป็นปัจจัยป้องกันให้บุคคลลดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ได้ ทั้งนี้ในการพัฒนาความยืดหยุ่น ต้องมีปัจจัยด้านต่างๆ 3 ปัจจัยด้วยกัน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Factors) ประกอบด้วย

1.1 อิทธิพลของครอบครัว (Family Influences) แบบอย่างของพ่อแม่ วิธีการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ มีอิทธิพลในการพัฒนาและการคงอยู่ของพฤติกรรมต่อต้านสังคมได้

1.2 อิทธิพลของเพื่อน (Peer Influences) มีการศึกษาได้ค้นพบว่าการสนับสนุนจากเพื่อน เป็นหนึ่งในสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ช่วยปกป้องเด็กและวัยรุ่นและเพื่อป้องกันการพฤติกรรมต่อต้านสังคม เพราะเป็นการได้ฝึกทักษะทางสังคม และพัฒนามนุษย์สัมพันธ์

1.3 อิทธิพลของเครือข่ายทางสังคม (Community and Neighborhood และ Social Support) ได้แก่ เครือข่ายการกำกับดูแลของเยาวชนในการลดการกระทำผิดร้ายแรง ความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเพื่อนบ้าน ชุมชน และที่โรงเรียน

2. ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคล (Individual Factors) ประกอบด้วย

2.1 ทักษะการเรียนรู้ (Cognitive Skills) ปัญญาจะช่วยให้ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในความคิดที่เป็นนามธรรม เป็นความสามารถในการวางแผน พฤติกรรมที่คาดการณ์ไว้ การพัฒนาทางเลือก และทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น

2.2 พัฒนาการด้านภาษา (Language Development) ภาษาเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับผู้ปกครองและเด็ก เพื่อใช้ในการส่งสัญญาณและแสดงความคาดหวังของสังคมและค่านิยม เป็นวิธีการที่เด็กสามารถสื่อสารความต้องการของพวกเขา ภาษาจึงทำหน้าที่เป็นทั้งรูปแบบของการสื่อสารภายนอกและภายในขั้นพื้นฐาน

2.3 ระบบการจัดการ (Executive Functions) คือ การจัดการ มีขั้นตอนกระบวนการแก้ปัญหาโดยเจตนา และเหมาะสม

2.4 ทักษะการควบคุมตนเอง (Self-regulation Skills) งานวิจัยเกี่ยวกับการควบคุมตนเอง ยิ่งแสดงให้เห็นว่าทักษะเหล่านี้ สำคัญอย่างมากสำหรับการพัฒนาของความยืดหยุ่น สามารถพัฒนาตั้งแต่วัยเด็กและมีรูปแบบเฉพาะคนตามประสบการณ์ของเด็กคนนั้น ดังนั้นการดูแลจึงมีความสำคัญ ความสม่ำเสมอและการให้ความเข้าใจ ความอบอุ่น แต่รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง เชื่อมโยงกับการพัฒนาของการควบคุมตนเองและการปฏิบัติตามกฎระเบียบทางสังคม

2.5 อารมณ์เชิงบวก (Positive Emotions) อารมณ์ที่เป็นบวก รวมถึงความสุข ความพึงพอใจ ความภาคภูมิใจ รักและสามารถแบ่งปัน บุคคลที่มีอารมณ์และความเชื่อในเชิงบวก มีความสำคัญสำหรับการสร้างความเข้มแข็งทางใจ เด็กที่มีความเข้มแข็งทางใจสูง แม้ในวัยรุ่นอาจพบความวิตกกังวลภายใต้สถานการณ์ที่เครียดหรือกดดัน หากมีความเชื่อมั่นในอารมณ์เชิงบวก จะสามารถรับมือและปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ปัจจัยการสร้างแรงจูงใจ (Motivational Factors) นักจิตวิทยาได้ให้ความหมายทั้งแรงจูงใจภายในและภายนอก แรงจูงใจภายในหมายถึงพฤติกรรมยั่ว ความสุขและความเพลิดเพลิน จะทำบางสิ่งบางอย่างเพราะมีความสุขเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ในขณะที่แรงจูงใจภายนอกเป็นพฤติกรรมที่สนับสนุนจากภายนอก แรงกดดันหรือข้อ จำกัด การทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้ได้รับ

ผลตอบแทนจากคนอื่น ๆ เช่นในความหวังว่าจะได้รับของขวัญหรือเงิน เป็นที่รู้กันดีว่าการชมเชย กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจภายใน ดังนั้น การส่งเสริม การชมเชยที่เหมาะสม จะช่วยพัฒนาแรงจูงใจ ภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

นอกจากแนวคิดการพัฒนาความเข้มแข็งทางใจ เพื่อสามารถใช้ในการเผชิญปัญหา และอุปสรรค ยังมีแนวคิดที่น่าสนใจ เกี่ยวกับการสร้างพลังในตนเอง และให้ความสำคัญกับ สิ่งแวดล้อมรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวหรือชุมชน ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับต้นทุนชีวิต

สุริยเดว ทรีปาตี (2554) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ต้นทุนชีวิต หรืออีกนัยหนึ่งคือ ทุนชีวิต เป็นปัจจัยสร้างที่รวมเอาทั้งทักษะชีวิต และจิตสำนึกทั้งในตัวตนของเด็กและเยาวชน รวมไปถึง สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กและเยาวชนที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ ครอบครัว กระบวนการสร้างปัญญา ชุมชนและเพื่อน เป็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยพลังบวก ซึ่งประกอบด้วย 5 พลังสำคัญคือ

1. พลังตัวตน เป็นการรวมพลังคุณค่าในตนเอง เป็นการรวมพลังคุณค่าในตนเอง พลังสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นในตนเอง และพลังการสร้างทักษะชีวิตอื่น ได้แก่ การอยู่ในสังคม อย่างสันติสุข การช่วยเหลือผู้อื่น การมีจุดยืนที่ชัดเจน รักความยุติธรรม ไม่แบ่งแยกชนชั้น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเองที่ไม่ข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยง โดยมีพฤติกรรมที่สังเกตได้ เช่น รับผิดชอบในสิ่งที่ตนทำ กล่าวเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ กล่าวปฏิเสธพฤติกรรมเสี่ยง พยายามแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญามากกว่าอารมณ์ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีเป้าหมายชีวิต ชัดเจน สามารถเรียนรู้และปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

2. พลังครอบครัว เป็นพลังความรัก ความเอาใจใส่ วินัยและการมีชีวิตที่เป็นแบบอย่าง มีการติดตามและช่วยเหลือที่เหมาะสมเชิงบวก มีปียาวจาในบ้าน มีความอบอุ่นและปลอดภัย ลักษณะ ที่สังเกตได้ว่าบุคคลมีพลังครอบครัวสนับสนุน ได้แก่ การสามารถขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจาก ผู้ปกครองได้อย่างสบายใจทุกเรื่อง การมีผู้ปกครองสนับสนุนส่งเสริมด้านการเรียนรู้ การที่บุคคลอยู่ใน ครอบครัวที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ชัดเจน มีเหตุผล การมีผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น

3. พลังสร้างปัญญา เป็นพลังความมุ่งมั่นในการเพิ่มพลังปัญญา ได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบการศึกษา รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของพฤติกรรมที่ส่งเสริมพลังปัญญา ได้แก่ การอยู่ในสถาบันการศึกษาที่ดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือผู้เรียน มีระเบียบกฎเกณฑ์ ครูใช้เหตุผลเป็นที่ปรึกษาให้ผู้เรียนได้ ในขณะที่เดียวกันตัวผู้เรียนเองต้องเอาใจใส่ต่อการเรียนสม่ำเสมอ ทบทวนบทเรียน มีความรักและผูกพันกับสถาบันการศึกษา ใฝ่รู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น

4. พลังเพื่อนและกิจกรรม เป็นพลังการทำกิจกรรมในหมู่เพื่อนๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อ สังคม ชุมชน เกิดวินัยในหมู่เพื่อน เช่น กิจกรรมออกกำลังกาย การเล่นกีฬา สันทนาการนอกหลักสูตร ลักษณะของพฤติกรรมที่ส่งเสริมพลังด้านนี้ ได้แก่ การมีเพื่อนสนิทที่เป็นแบบอย่างและชักนำในทาง

ที่ดี ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมที่ดีและสร้างสรรค์กับเพื่อน ทั้งเป็นกิจกรรมตามความชอบและพึงพอใจ ได้เล่นกีฬา ออกกำลังกายเป็นประจำ ได้ร่วมกิจกรรมทางศาสนา หรือประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

5. พลังชุมชน เป็นพลังของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร มีความเข้าใจ เป็นมิตรไมตรี มีวินัยและเป็นแบบอย่างที่ดี มีปิยวาจา มีจิตอาสา มีความอบอุ่น ความปลอดภัยภายใน ชุมชน และมีกิจกรรมร่วมกัน ลักษณะของพฤติกรรมที่ส่งเสริมพลังด้านนี้ ได้แก่ มีญาติหรือผู้ใหญ่ ที่นอกเหนือจากผู้ปกครอง สามารถให้การปรึกษาคอยช่วยเหลือและเป็นแบบอย่างที่ดีได้ คนในชุมชน ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของเด็กและเยาวชน การที่เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน รู้สึกอบอุ่น มีความสุข และภูมิใจในวิถีชีวิตในชุมชนของตนเอง

ความสำคัญของความเข้มแข็งทางใจ เป็นความสามารถในการฟื้นคืนต่อความท้าทายในชีวิต และทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางความคิด มีวิธีดำเนินชีวิตบนความยากลำบากได้ ซึ่งคนเราเกิดมาพร้อมกับความเข้มแข็งทางใจ แต่ละคนมีระดับความเข้มแข็งทางใจมากน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้โดยการดูเป็นแบบอย่างจากพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่รับมือได้ดีกับความเครียดในชีวิตประจำวันและมีการแสดงออกจัดการที่เหมาะสม เด็กจะเรียนรู้วิธีการเช่นเดียวกัน ในเด็กและเยาวชนจึงควรส่งเสริมทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสามารถในการจัดการอารมณ์และพฤติกรรม รวมถึงบทบาทที่โรงเรียนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในบรรดาวิธีการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพื่อน ซึ่งจะฝึกการเป็นผู้นำหรือผู้ร่วมในการเรียนรู้ในขณะเดียวกัน ครอบครัวยังมีบทบาทในการสนับสนุน เพื่อสร้างการยอมรับและเห็นคุณค่าในตนเองให้แก่เด็กและเยาวชน (Best Start Resource Centre, 2012; Murphey, Barry, and Vaughn, 2013) การพัฒนาความเข้มแข็งทางใจสามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเองและการมีส่วนร่วมของครอบครัว สำหรับเด็กและเยาวชนควรเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจด้วยการให้ครอบครัวมีส่วนร่วม เพราะความสัมพันธ์และแรงจูงใจจากครอบครัว จะเป็นแรงผลักดันทางบวกให้กับเด็กและเยาวชนได้เปลี่ยนแปลงตนเอง โดยต้องเน้นให้ครอบครัวมาร่วมกิจกรรมอย่างตั้งใจและจริงจัง เมื่อเด็กและเยาวชนเกิดความเชื่อมั่นภาคภูมิใจในตนเอง จากการที่ได้กำลังใจจากครอบครัว เด็กและเยาวชนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและวิธีการเผชิญปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ทำให้ช่วยลดภาวะเสี่ยงอย่างเช่น การทำร้ายตนเอง ทั้งยังช่วยให้มีพฤติกรรมทางบวก เช่น การสมัครใจเลิกยาเสพติด (กรณีการ์ ฝ่องโต และอรพรรณ ลือบุญวัชชัย, 2557; เรื่องสิทธิ เนตรนวลใย และคณะ, 2557) สำหรับโปรแกรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจ จะช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรม และสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การได้ร่วมกิจกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดทักษะการเห็นคุณค่าในตนเอง การจัดการอารมณ์ การสื่อสาร (อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์ และเรวดี สุวรรณพเก้า, 2556)

5. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่ม (Group Activities)

กิจกรรมกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจแก่เด็กและเยาวชนด้วยการมีส่วนร่วมของครอบครัว เพราะเป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการขับเคลื่อนให้เด็กและเยาวชน กับครอบครัว เกิดทักษะที่ช่วยพัฒนาความเข้มแข็งทางใจ โดยผ่านกิจกรรมกลุ่ม

Gary (1996) อธิบายถึง โครงสร้างของกลุ่ม และขนาดของกลุ่ม กลุ่มที่มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับขนาด (จำนวนสมาชิก) และองค์ประกอบของกลุ่ม มีความสอดคล้องกัน กลุ่มอาจประกอบด้วยคนสองหรือมากถึงสามหรือสี่ร้อยคน ทั้งนี้ให้คำนึงถึงภาระที่มากเกินไปจนเกิดความจำป็น และการบรรลุถึงเป้าหมายที่แท้จริง กลุ่มที่มีขนาดใหญ่เกินไป จะก่อให้เกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความหลากหลายของมุมมอง ทำให้เสียโอกาสในการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม การลดลงของระดับการมีส่วนร่วมและการขาดโอกาสสำหรับการรับรู้และเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

การรวมกลุ่มเพื่อการทำงานร่วมกันตามเป้าหมาย กลุ่มใหม่ที่สมาชิกไม่คุ้นเคยกันจะพบกับความหลากหลายทางความคิด ความเชี่ยวชาญที่แตกต่าง ความไม่มั่นใจในประสิทธิภาพในการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ผู้นำกลุ่มจึงต้องรวบรวมข้อมูล จากการสังเกตบุคลิกภาพที่มีความแตกต่างกัน สสำรวจความต้องการและอิทธิพลที่ส่งผลต่อเป้าหมายของกลุ่ม และต้องให้สมาชิกในกลุ่มใช้เวลา ร่วมกันในการปรับตัว Gary (1996) ได้กล่าวถึงขั้นพัฒนาการของกลุ่มไว้ 5 ขั้น คือ

1. Forming ในขั้นตอนนี้ เป็นครั้งแรกของการพัฒนาสมาชิกทำความคุ้นเคยกับตัวเอง กับเป้าหมายและสมาชิกคนอื่น ๆ ของกลุ่ม บางครั้งเรียกว่าเป็นขั้นตอนที่ขึ้นอยู่กับพลวัตของกลุ่ม แนวโน้มสมาชิกมีปฏิกริยาต่อเป้าหมาย หรือสมาชิกด้วยกันไปในทิศทางใด

2. Storming ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการระดมความคิด ย่อมมีความขัดแย้งในการเผชิญหน้าของสมาชิกกลุ่ม การวิพากษ์วิจารณ์ และเลือกวิธีการโดยเป็นมติกลุ่ม ในบางกรณีกลุ่มอาจจะมีปัญหาในการผ่านขั้นตอนนี้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หากกลุ่มพบความยากลำบาก หากกลุ่มไม่สามารถผ่านขั้นนี้ กลุ่มจะยุติลงได้ การโน้มน้าวชี้แจงด้วยเหตุผล จนได้ข้อสรุปภายในกลุ่มนั้นมีความจำเป็นต่อขั้นพัฒนาการของกลุ่มในขั้นต่อไป

3. Norming ในขั้นนี้ สมาชิกเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาที่กำลังสร้างความขัดแย้ง และเริ่มที่จะพัฒนาข้อตกลงทางสังคมของพวกเขา สมาชิกเริ่มต้นในการรับรู้ของพวกเขา เรียนรู้พัฒนาการทำงานร่วมกันและเห็นด้วยกับบรรทัดฐานกลุ่มที่จะช่วยให้พวกเขาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

4. Performing เมื่อกลุ่มมีความเข้าใจในเป้าหมาย และบทบาทของแต่ละคน ร่วมกันให้ความช่วยเหลือและกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์กลายเป็นรูปแบบที่โดดเด่นในขั้นตอนนี้ เป้าหมายของกลุ่มที่ตั้งไว้จะบรรลุผลสำเร็จสูงสุดได้

5. Adjourning เป็นระยะท้ายของกลุ่ม ช่วงนี้กลุ่มจะหันไปใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ อาจรวมถึงการพบปะบุคคลหรือกิจกรรมที่แสดงถึงการสนับสนุนทางอารมณ์ ความรู้สึกดีต่อกัน หรือการเฉลิมฉลองของความสำเร็จของพวกเขา เพื่อเป็นการคงไว้ซึ่งสัมพันธภาพ

Michaelsen, Fink & Knight (1997) กำหนดเกณฑ์ กระบวนการที่เกิดขึ้นในกลุ่ม และทำให้กลุ่มมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ระยะเวลาก่อนการสนทนาในกลุ่ม ให้สมาชิกแต่ละคนได้มีส่วนรับผิดชอบในการแสดงความคิดเห็น การรวบรวมความรู้ที่มี โดยอาจใช้เทคนิคให้เขียนเป็นรายบุคคล
  2. ในระหว่างการสนทนาในกลุ่ม ให้สมาชิกแต่ละคน ได้สนทนากันถึงคำตอบของแต่ละคน การให้เหตุผลต่อคำตอบ การสนับสนุนลงความเห็น จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย
  3. ในระหว่างการสนทนายาระหว่างกลุ่ม สมาชิกภายในกลุ่มต้องมีมติไปในทางเดียวกัน การให้เหตุผลสนับสนุน กระบวนการเช่นเดียวกับการสนทนาในกลุ่ม
- การสนทนาให้ความเห็นกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาในกลุ่ม

Macpherson (2007) กล่าวถึงแนวทางในคู่มือสำหรับผู้สอน ในการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม สำหรับหลักสูตรวิทยาลัย โดยต้องพิจารณาหลักการดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมและการวางแผน (Continued Planning and Preparation)
2. การให้ความสำคัญของกระบวนการและเนื้อหา (Equal Importance of Process and Content)
3. กระบวนการ ขั้นตอนที่สมดุล (Balance within the Process)
4. การส่งเสริมให้มีส่วนร่วม (Encourage Participation)
5. ให้รู้ เข้าใจ และเกิดการเรียนรู้ (Acknowledge Prior Learning)
6. ยืดหยุ่นเวลาได้ (Flexible Times)
7. ให้เวลาสำหรับประเด็นสำคัญ (Make Time for Issues)
8. ความรับผิดชอบของผู้สอน (Instructor Responsibility)

Lombardi (2007) ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่แท้จริง มักจะมุ่งเน้นไปที่โลกแห่งความจริง ปัญหาที่ซับซ้อนและการแก้ปัญหา โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ตามกรณีศึกษา หรือสถานการณ์จำลอง และได้รวบรวมสาระสำคัญที่เป็นองค์ประกอบ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง ดังนี้

1. ความจริงของโลก (Real-world relevance) กิจกรรมที่ตรงกับความเป็นจริง โดยเฉพาะในการดำเนินชีวิตจริงของผู้เรียน จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ทำให้ผู้เรียนมีข้อเท็จจริง เป็นเหตุเป็นผล และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

2. ปัญหาที่ได้ข้อสรุปไม่ชัดเจน (Ill-defined problem) เป็นความท้าทายในการจัดการปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างง่ายดาย เป็นการเปิดโอกาสให้ตีความได้หลากหลาย และใช้การตัดสินใจด้วยตนเองในการจัดการ

3. การตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง (Sustained investigation) ปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ในไม่กี่นาทีหรือชั่วโมง แต่กิจกรรมที่แท้จริงประกอบด้วยงานที่ซับซ้อนที่จะได้รับการตรวจสอบ โดยผู้เรียนจำเป็นต้องมีการลงทุนที่สำคัญของเวลาและทรัพยากรทางปัญญา

4. แหล่งข้อมูลที่หลากหลายและมุมมองที่แตกต่าง (Multiple sources and perspectives) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตรวจสอบงานจากหลากหลายของมุมมองทางทฤษฎี และเป็น การได้ฝึกการวิเคราะห์ความเห็น หรือทฤษฎีที่แตกต่าง

5. การร่วมมือ (Collaboration) การทำงานคนเดียวไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ จึงเป็นการทำให้ผู้เรียน เน้นความสำคัญกับการทำงานร่วมกัน

6. การสะท้อน (Reflection) การเรียนรู้ที่แท้จริง ผู้เรียนจะต้องได้เรียนรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในกิจกรรม

7. มุมมองแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary perspective) ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้และมุมมองที่หลากหลาย ยิ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนนำพบปะที่หลากหลายและคิดในแง่สหวิทยาการไปใช้ให้เกิดประโยชน์

8. การประเมินแบบบูรณาการ (Integrated assessment) การประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นแต่ละกิจกรรม ไม่ใช่ปลายทางการเรียนรู้ที่แท้จริง แต่การประเมินผลที่ได้สามารถต่อยอดไปสู่การประยุกต์ใช้ในความเป็นจริงได้

9. ผลงานที่งดงาม (Polished products) ผลสำเร็จคือการที่ได้สร้างคุณค่าในตัวเอง

10. การตีความได้หลากหลายและผลลัพธ์ (Multiple interpretations and outcomes) แทนที่จะมีรูปแบบเดียวในการไปสู่ผลลัพธ์ การประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์และวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง สามารถให้มีการตีความที่แตกต่างกันและเป็นการแข่งขันกับตนเองในการแก้ปัญหา

Nazzaro & Strazzabosco (2009) ใช้ประสบการณ์ที่มี เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตรกลุ่ม มีเทคนิคมากมายที่จะช่วยอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการและการเปลี่ยนแปลงวาระการประชุมกลุ่ม ต่อไปนี้เป็นเพียงไม่กี่ของเทคนิคทั่วไป ที่ใช้กันมากและใช้บ่อย เพื่อช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และการปรับตัวให้แก่สมาชิกกลุ่ม

1. Equalizing Participation การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็น สมาชิกทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น

2. Active Listening การฟังอย่างมีส่วนร่วม เป็นการสะท้อนความคิดเห็นหลังจากฟัง

3. Go-rounds ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นสั้นๆ เป็นรายบุคคล

4. Taking a Break การหยุดพัก ใช้ได้ดีกับกลุ่มที่มีการขัดแย้งในระหว่างการประชุม
  5. Silence การเงียบ เป็นอีกทางเลือก หากการพูดเป็นการเปิดประเด็นไม่เหมาะสม หรือขัดจังหวะ ความเงียบจึงช่วยในการหยุดระยะได้คิดไตร่ตรอง
  6. Call for Consensus อำนวยความสะดวกในการทดสอบความเป็นเอกฉันท์ จะทำให้ได้ข้อสรุปในกลุ่มที่ชัดเจนขึ้น
  7. Summarizing เป็นการสรุปเนื้อหา สามารถให้ตัวแทนสมาชิกเป็นผู้สรุปได้
  8. Passing the Clipboard การนำเสนอข้อมูลโดยผ่านการบันทึกในกระดานบอร์ด
  9. Group Discussion Techniques เทคนิคการอภิปรายกลุ่ม นิยมใช้กันมาก จะเห็นประสบการณ์ของสมาชิกแต่ละคน และมีอิทธิพลต่อกันแตกต่างกันไป และได้ข้อสรุปเป็นแนวคิดใหม่เห็นพ้องไปในทางเดียวกัน
  10. Identification จะเป็นการดี หากสมาชิกมีป้ายชื่อหรือสัญลักษณ์ที่แสดงถึงตัวเอง เพื่อให้ทุกคนค่อยๆ เรียนรู้ชื่อและบุคลิกของสมาชิกแต่ละคน
  11. Small Group สลายกลุ่มใหญ่เป็นกลุ่มเล็ก จะการกระจายให้สมาชิกมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งอาจใช้การสุ่มแยกเป็นกลุ่มย่อย
  12. Brainstorming การระดมความคิด เป็นการนำความคิดของทุกคน วิธีการนี้จะหลีกเลี่ยงการประเมินของแต่ละความคิดว่าดีหรือไม่ดีอย่างไร เป็นวิธีการหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
- อนันต์ มาลารัตน์ และคณะ (2556) อธิบายถึงวิธีการจัดกิจกรรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ไว้ 3 ระดับ ดังนี้
1. ระดับบุคคล โดยใช้เทคนิคการสนทนา และการให้การปรึกษาทางสุขภาพเป็นรายบุคคล
  2. ระดับกลุ่มบุคคล ใช้เทคนิค การบรรยาย การสาธิต การลงมือปฏิบัติ การใช้กรณีตัวอย่าง/บุคคลต้นแบบ การใช้สถานการณ์จำลอง การแสดงบทบาทสมมติ การบรรยายหมู่ การอภิปรายหมู่ การระดมพลังสมอง การใช้แผนที่ความคิด การจัดมุมความรู้ด้านสุขภาพ การจัดป้ายนิเทศ และการจัดนิทรรศการ
  3. ระดับชุมชน ใช้เทคนิค การจัดเวทีประชาคม การจัดทำโครงการแก้ปัญหาสุขภาพในระดับชุมชนและการรณรงค์ด้านสุขภาพ

กล่าวคือ กิจกรรมกลุ่ม เป็นกระบวนการที่ผู้ดำเนินกิจกรรมเอื้ออำนวยให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง จากสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้สมาชิกในกลุ่มบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มนั้นๆ ได้ มีการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่มในบริบทต่างๆ เช่น การส่งเสริมสุขภาพกายใจ การพัฒนางานหรือกลุ่มองค์กร เป็นต้น หลังร่วมกิจกรรมกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองในทางที่ดีขึ้นของสมาชิกกลุ่ม โดยสมาชิกได้มีการเรียนรู้จากกิจกรรม ทำให้รู้จักตนเองและผู้อื่น เข้าใจตนเองว่ามีความสนใจ ทักษะ ความถนัด และ

บุคลิกภาพเช่นไร ส่งเสริมความสามัคคี พัฒนาการสื่อสาร การปฏิสัมพันธ์ กับผู้อื่น จึงทำให้สมาชิกกลุ่มมีทักษะด้านต่างๆ ก่อนและหลังร่วมกิจกรรมแตกต่างกัน (พาสนา นิยมบัตร์เจริญ, 2551; วรณดาว ศูนย์กลาง, 2550; ศุภชัย หาญธนาภิรักษ์, 2553) สมาชิกกลุ่มจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี ย่อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของกิจกรรม มีความน่าสนใจ มีความหลากหลาย รวมทั้งการนำเทคนิคและวิธีการต่างๆ มาใช้ประกอบ เช่น การใช้กรณีตัวอย่าง (พันทิวา โรจนพานิช, 2552: ธนวัช ชิริโหลพันธ์, 2551) หรือการให้ครอบครัวเข้ามาร่วมกิจกรรมในบางส่วน หรือทั้งหมด จะช่วยทำให้สมาชิกกลุ่มมีการพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีขึ้นได้ เพราะกระบวนการกลุ่ม ทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ไว้วางใจ และมีความรู้สึกปลอดภัย สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวทางปฏิบัติที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ (มารศรี ภูพลพิศาล, 2553; สนธิยา บุญคุ้ม, 2550) กิจกรรมที่ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งตัวสมาชิกและครอบครัวของสมาชิก ต่างต้องมีปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวัน หลังเข้าร่วมกิจกรรม สมาชิกและครอบครัวของสมาชิกสามารถนำทักษะที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติ ยิ่งนำทักษะไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงมากเท่าไร ย่อมจะเกิดความคงทนในการเรียนรู้มากขึ้น กล่าวคือ ทักษะใดๆ ถูกนำไปปฏิบัติใช้บ่อยครั้ง จะทำให้บุคคลได้ฝึกฝนและมีทักษะนั้น เกิดเป็นความคุ้นเคย เป็นนิสัยติดตัว จนสามารถระลึกและนำทักษะเหล่านั้นมาใช้ได้

6. แนวคิดเกี่ยวกับความคงทนในการเรียนรู้

บุคคลเมื่อเกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดประสบการณ์ และนำประสบการณ์ที่มีตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ แต่ละบุคคลมีการเรียนรู้ต่างกัน จะมีประสบการณ์แตกต่างกันไป ด้วย ความคงทนในการเรียนรู้มีความสำคัญทำให้บุคคลสามารถระลึกทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้มาก่อนหน้านี้ และนำมาการตอบสนองต่อสถานการณ์นั้นๆ ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้มีนิยามและความหมายดังนี้

ชัยณรงค์ แก้วสุก (2550) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้ หมายถึงความสามารถในการคงไว้ซึ่งประสบการณ์หรือความรู้ความเข้าใจในการเรียนที่เคยเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์รับรู้มาแล้ว หรือการเก็บรักษาสิ่งที่เรียนรู้ให้คงอยู่เป็นความทรงจำระยะยาวที่สามารถระลึกได้ หลังจากทิ้งไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ไชยวัฒน์ นวลเจริญ (2550) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้ คือความสามารถที่ระลึกถึงสิ่งที่เคยเรียนหรือมีประสบการณ์มาก่อน แล้วถ่ายทอดออกมาได้ถูกต้องหลังจากทิ้งช่วงไว้ระยะเวลาหนึ่ง

วีรยา สิงห์อาจ (2550) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้ หมายถึง การเก็บประสบการณ์จากการเรียนรู้ หรือความสามารถ ที่จะระลึกถึงสิ่งเร้าที่เคยเรียนมาแล้วหลังจากที่ได้ทิ้งไว้ระยะเวลาหนึ่ง

ประวิชญา ถาวร (2551) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียน หมายถึง การคงไว้ซึ่งผลของการเรียนหรือความสามารถที่จะระลึกถึงสิ่งเร้าที่เคยเรียนมา หลังจากที่ได้ทิ้งไว้ระยะเวลาหนึ่ง

รักษศิริ แพงป้อง (2554) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้ คือ ความสามารถที่จะระลึกได้ต่อสิ่งเร้าที่เคยเรียน หรือเคยที่มีประสบการณ์รับรู้มาแล้ว หลังจากที่ได้ทิ้งเวลาไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

สุวรรณา ดวงสวัสดิ์ (2555) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้ คือ การคงไว้ซึ่งผลการเรียนรู้ หรือความสามารถที่จะระลึกได้ต่อสิ่งเร้าที่เคยเรียน หลังจากที่ได้ทิ้งไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

รุ่งตะวัน สังฆทิพย์ (2556) ให้ความหมายของความคงทนในการเรียนรู้ คือ กระบวนการของสมองที่เก็บสิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถที่จะนำเอาออกมาใช้ในสถานการณ์ที่จำเป็นได้ การที่บุคคลจะจำสิ่งใดได้นั้น บุคคลย่อมเรียนรู้แล้วสะสมสิ่งที่เรียนรู้ไว้ในระบบประสาท เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้หรือสิ่งกระตุ้น สิ่งที่จะสมไว้จะถูกนำมาใช้

กล่าวโดยสรุป ความคงทนในการเรียนรู้ คือ ความสามารถของบุคคลที่จะระลึกถึงสิ่งที่เคยเรียนหรือมีประสบการณ์มาก่อน หลังจากที่ได้ทิ้งช่วงไว้ระยะเวลาหนึ่ง และนำเอาออกมาใช้ในสถานการณ์ที่จำเป็นได้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการของสมองในเรื่องความจำและการเรียนรู้

เมื่อเด็กและเยาวชนรวมทั้งครอบครัวได้รับการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม สามารถนำประโยชน์ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ต้องทบทวนและใช้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความคงทนในการเรียนรู้ การวิจัยครั้งนี้ จึงมีการศึกษาความคงทนของระดับความเข้มแข็งทางใจของเด็กและเยาวชน หลังจากใช้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจแก่เด็กและเยาวชนด้วยการมีส่วนร่วมของครอบครัวไปแล้ว 1 เดือน เพื่อติดตามผลความคงทนในการเรียนรู้กิจกรรมและนำไปใช้จริง ในเด็กและเยาวชนรวมทั้งครอบครัว

การวัดความคงทนในการเรียนรู้ จะมีการศึกษาในรูปแบบการวัดความจำ ซึ่งจะมีการศึกษากันมากโดยใช้การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิธีวัดความจำจะมี 4 วิธี ได้แก่

1. การระลึกได้ (Recall) หมายถึง การถอดแบบข้อมูลหรือข้อเท็จจริง โดยวิธีที่ใช้ทดสอบการระลึกได้นี้ เป็นผลจากความจำระยะสั้น เพราะความจำระยะสั้นสามารถระลึกทบทวนได้

วิธีการที่ใช้วัดความจำลักษณะนี้คือ การเปรียบเทียบผลระหว่างการทดสอบติดตามหลังการเรียนรู้เสร็จทันที กับการเว้นระยะพักไปแล้วทดสอบและเปรียบเทียบกันว่าเหลือกี่เปอร์เซ็นต์

2. การจำได้ (Recognition) เป็นการวัดความจำโดยมีสื่อกระตุ้นหรือชี้แนะให้จำได้ วิธีการที่ใช้วัด จะใช้การให้เลือกเอาสิ่งที่เคยเรียนมาแล้วออกมาจากสิ่งนั้นๆ ที่ปนอยู่ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันมาก ๆ เช่น ข้อสอบแบบเลือกตอบ (แบบปรนัย) เห็นร่มก็จำได้ว่า เป็นของตนที่เคยทำหายหรือการนึกชื่อเพื่อนสมัยป.6 ไม่ออก แต่เมื่อนำรูปมาดูก็อาจจะนึกออก เป็นต้น ซึ่งการจำได้นี้สามารถวัดความจำได้ดีกว่าการระลึก

3. การเรียนซ้ำ (Relearning) เป็นการวัดความจำในสิ่งที่เราเคยเรียนรู้มาแล้ว แต่ไม่อาจจะระลึกหรือจำได้ แต่เมื่อเรียนซ้ำอีกปรากฏว่า เรียนได้เร็วขึ้นและใช้เวลาเรียนน้อยกว่าเดิม เพราะเคยมีประสบการณ์มาก่อน เช่น เคยใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมงก็จำได้ แต่หลังจากนั้น 2 ปี ก็จำไม่ได้แล้วแต่เมื่อให้เรียนซ้ำ ใช้เวลาเรียนเพียง 45 นาที ก็สามารถจำได้ วิธีการนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิธีการประหยัดเวลา (Saving Method) คือเปรียบเทียบการเรียนอันเดิมกับการเรียนอันใหม่ว่า ถ้าเรียนให้ได้ระดับเดิมจะใช้เวลาเท่าใด

4. การบูรณาการใหม่ (Reintegration) หมายถึง การที่ความจำหนึ่งจะไปกระตุ้นให้เกิดความจำอื่นๆตามมา เรียกได้ว่า ประสบการณ์ในอดีตทั้งหมดถูกสร้างขึ้นมาใหม่จากสิ่งที่สะสมไว้ แม้เพียงสิ่งเดียว เช่น ไปพบภาพเมื่อครั้งไปเที่ยวเชียงใหม่เข้าก็กระตุ้นให้นึกถึงภาพการเดินทางและความสนุกสนานที่เกิดขึ้นบนรถไฟ นึกถึงความเหนื่อยล้าเมื่อเดินขึ้นดอยสุเทพ นึกถึงกลิ่นกุหลาบที่ภูฝิงค์ราชินี เป็นต้น (มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, คณะศึกษาศาสตร์, ม.ป.ป.; ชม ภูมิภาค, 2535 อ่างโน ประวิชญา ถาวร, 2551)

จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า ทักษะต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ถูกหล่อหลอมมาจากสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดูของครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม หรือแม้แต่ปัจจัยส่วนบุคคล ทั้งพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ ทำให้แต่ละคนมีทักษะและบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยดังกล่าวแตกต่างกัน มนุษย์สามารถเลือกและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถดำรงชีพอย่างปกติสุข ความเข้มแข็งทางใจ รวมถึงการจัดการอารมณ์ และการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตได้ ครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้าง และฝึกฝนความเข้มแข็งทางใจให้เด็กและเยาวชน ทั้งการที่ครอบครัวมีวิธีการและแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งทางใจ นอกจากจะช่วยฝึกฝนบุตรหลาน ยังสามารถมาใช้ในการพัฒนาตนเองได้ เมื่อสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่มีความเข้าใจ และสามารถพัฒนาความเข้มแข็งทางใจได้ ครอบครัวนั้นย่อมเกิดความผาสุกขึ้น

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งทางใจ ซึ่งอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเข้มแข็งทางใจ และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีงานวิจัยที่สนับสนุนดังนี้

เสาวลักษณ์ ภารชาตรี (2551) ศึกษา ผลของโปรแกรมส่งเสริมความยืดหยุ่นทางอารมณ์ต่อความเครียดของนักเรียนที่เตรียมตัวสอบเข้ามหาวิทยาลัย พบว่า ความเครียดของนักเรียนลดลงภายหลังได้รับโปรแกรมส่งเสริมความยืดหยุ่นทางอารมณ์ และมีความเครียดต่ำกว่ากลุ่มนักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมส่งเสริมความยืดหยุ่นทางอารมณ์

ระวีนันท์ รื่นพรต (2552) ศึกษา อิทธิพลของปัจจัยส่วนบุคคล ความหยุนตัว และการยึดติดความสมบูรณ์แบบที่มีต่อการปรับตัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร พบว่า การปรับตัวของนักศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ความหยุนตัวของนักศึกษาอยู่ในระดับมาก การยึดติดความสมบูรณ์แบบของนักศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ความหยุนตัวและการยึดติดความสมบูรณ์แบบของนักศึกษาสามารถพยากรณ์การปรับตัวของนักศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ เกรดเฉลี่ยสะสม คณะ(วิทยาลัยการฝึกหัดครู) และอาชีพของมารดา (รับจ้างทั่วไป) สามารถพยากรณ์การปรับตัวได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อิงกญา โคตรนารา (2553) ศึกษา ผลของโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องต่อความสามารถในการยับยั้งเผชิญวิกฤติของเยาวชนชาย ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่ากลุ่มทดลองได้รับโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้อง มีคะแนนความสามารถในการยับยั้งเผชิญวิกฤติสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พงษ์ศักดิ์ พึ่งแก้ว (2554) ศึกษา ผลของโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความยืดหยุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความยืดหยุ่น มีความยืดหยุ่นโดยรวมและรายด้านสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความยืดหยุ่น ผลการทดลองแสดงให้เห็นว่าโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มช่วยในการพัฒนาความยืดหยุ่นของนักเรียนให้ดีขึ้น

วัชรินทร์ กระแสดัตย์ (2554) ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีครอบครัว ความผูกพันในครอบครัวกับความเข้มแข็งทางใจของวัยรุ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ประเพณีครอบครัว ความผูกพันในครอบครัวมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ส่วนความเข้มแข็งทางใจของวัยรุ่นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้ประเพณีครอบครัว ความผูกพันในครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งทางใจของวัยรุ่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสามารถร่วมกันทำนายความเข้มแข็งทางใจของวัยรุ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และมีข้อเสนอแนะควรมีการส่งเสริมกิจกรรมประเพณีครอบครัว ความผูกพันในครอบครัวเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งทางใจของวัยรุ่น

กรณีกาพร บุญชู (2555) ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งทางใจของหญิงวัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาในจังหวัดนครปฐม พบว่า หญิงวัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนามีการรับรู้บทบาทการเป็นมารดา ความเชื่อด้านสุขภาพ แรงสนับสนุนทางสังคมจากคนใกล้ชิด แรงสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน แรงสนับสนุนทางสังคมจากบุคลากรทางการแพทย์ และความเข้มแข็งทางใจอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้แรงสนับสนุนทางสังคมจากบุคลากรทางการแพทย์ แรงสนับสนุนทางสังคมจากคนใกล้ชิด การรับรู้บทบาทการเป็นมารดา แรงสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน สามารถทำนายความเข้มแข็งทางใจของหญิงวัยรุ่นตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนาได้ร้อยละ 60.8 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

สมโภช รติโอฬาร (2555) ศึกษา กระบวนการส่งเสริมความยืดหยุ่นทนทานของเด็กนักเรียนในชุมชนแออัดในเขตเมือง พบว่า กระบวนการส่งเสริมความยืดหยุ่นทนทานพบกระบวนการที่สำคัญ (1) กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ เป็นการเสริมสร้างสนับสนุนให้เด็กเห็นคุณค่าในตน สมรรถนะแห่งตน และส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถเชิงบวก (2) กระบวนการป้องกันปัจจัยเสี่ยง (3) กระบวนการแก้ปัญหาและเยียวยา ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้คือ การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การป้องกันปัจจัยเสี่ยง การแก้ปัญหาและเยียวยา เป็นกระบวนการที่สนับสนุนโดยครอบครัว โรงเรียน เพื่อนและชุมชน เพื่อให้เด็กเกิดความยืดหยุ่นทนทาน

สุวิณี ภารา (2555) ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่น ในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัยรุ่นมีความเข้มแข็งแกร่งในชีวิตในระดับสูง เพศหญิงจะมีความเข้มแข็งแกร่งในชีวิตสูงกว่าเพศชาย ปัจจัยทางจิตวิทยา ด้านการเห็นคุณค่าในตนเองและการปรับตัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่น ทั้งนี้การเห็นคุณค่าในตนเอง การปรับตัวในครอบครัว และการปรับตัวในโรงเรียน สามารถร่วมกันพยากรณ์ระดับความเข้มแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่น ในกรุงเทพมหานครได้ร้อยละ 50.6 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ชวันรัตน์ เสถียรกิตติธรรมา (2556) ศึกษา ผลของโปรแกรมการฝึกทักษะชีวิตแบบบูรณาการโดยครอบครัวมีส่วนร่วมต่อพลังต้านการเสพยาบ้าของผู้เสพยาบ้าที่ได้รับการบำบัดในระยะฟื้นฟูสุขภาพ พบว่า พลังต้านการเสพยาบ้าของผู้เสพยาบ้าหลังได้รับโปรแกรมการฝึกทักษะชีวิตแบบบูรณาการโดยครอบครัวมีส่วนร่วม สูงกว่าก่อนได้รับโปรแกรมการฝึกทักษะชีวิตแบบบูรณาการโดยครอบครัวมีส่วนร่วม และสูงกว่าผู้เสพยาบ้าที่ได้รับการดูแลตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พัชรราวไล ควเรนตร (2557) ศึกษา ผลของโปรแกรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้ป่วยโรคซึมเศร้า พบว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้ป่วยโรคซึมเศร้าสูงกว่าก่อนรับโปรแกรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจ และสูงกว่าผู้ป่วยโรคซึมเศร้าที่ได้รับการพยาบาลตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พริยา ย้งรอด (2558) ศึกษา ประสบการณ์ด้านจิตใจในการฟื้นฟูพลังของเยาวชนที่ไม่กระทำผิดซ้ำ พบว่า ประเด็นที่น่าสนใจ 4 ประเด็น คือ (1) ภาวะมีดমনช่วงเยาวชนกระทำผิด เยาวชนมีพฤติกรรมความคิดที่ไม่เหมาะสม มีมุมมองทางลบ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่การกระทำผิด (2) ปัจจัยชักนำให้เยาวชนกลับเข้ามาในเส้นทางสว่าง บุคคลภายนอกช่วยเหลือ เกิดการจุดประกายภายในตน เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (3) จัดการให้ตนเข้ามาเส้นทางแสงสว่าง คิดทบทวน ลงมือทำสิ่งดี อดทนต่อปัญหา (4) ชีวิตที่ดีในเส้นทางแสงสว่าง มีมุมมองทางบวกต่อตนเอง มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง โดยสิ่งสำคัญที่ทำให้เยาวชนไม่กระทำผิดซ้ำคือ บุคคลรอบข้างคอยช่วยเหลือ ทำให้เยาวชนเกิดความรู้สึกดีกับชีวิต เยาวชนจึงพัฒนาทักษะให้ชีวิตของตนเองดีขึ้น ดังนั้น ผู้ดูแลเยาวชนที่กระทำผิดควรช่วยเหลือเยาวชนโดยการให้ความรักและสอนแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

จากผลการวิจัยพบว่า ความเข้มแข็งทางใจเป็นทักษะเชิงบวก ซึ่งสามารถส่งเสริมได้ในทุกช่วงวัย เพราะเป็นทักษะที่ช่วยในการเผชิญภาวะวิกฤติของชีวิต และบุคคลต้องเผชิญภาวะวิกฤติในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะด้านการปรับตัวของบุคคลให้สามารถเผชิญภาวะวิกฤติของชีวิตไปได้ ทั้งนี้ ความเข้มแข็งทางใจยังมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะชีวิตด้านอื่นควบคู่กัน เช่น การเห็นคุณค่าในตนเอง หรือแม้แต่ปัจจัยส่วนบุคคลที่ช่วยหล่อหลอมให้เกิดความเข้มแข็งทางใจจากการดำเนินชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามความเข้มแข็งทางใจสามารถสร้างได้จากการสนับสนุนทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนและชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าเด็กและเยาวชนเป็นวัยเรียนรู้ อยากรู้ อยากลอง เมื่อประสบการณ์ชีวิตที่ได้เรียนรู้ มีทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ เด็กและเยาวชนจะรับมือกับประสบการณ์ชีวิตที่ไม่พึงประสงค์ได้ ย่อมต้องมีภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ ความคิด เพื่อไม่ให้ประสบการณ์ชีวิตนั้นทำร้ายจิตใจและความคิด จนไม่สามารถรับมือต่อประสบการณ์ต่างๆในชีวิตต่อไปได้ ความเข้มแข็งทางใจจึงเป็นทักษะเบื้องต้นที่ควรส่งเสริมในเด็กและเยาวชน ในขณะที่เดียวกันบุคคลใกล้ชิดทั้งผู้ปกครอง ครู และเพื่อนต่างเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ความเข้มแข็งทางใจของเด็กและเยาวชนมีความคงทนและยั่งยืนมากขึ้น และการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่ผู้ปกครอง เพราะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ใกล้ชิดเด็กและเยาวชนมากที่สุด ทั้งเป็นบุคคลที่ต้องการสนับสนุนเด็กและเยาวชนอย่างไม่มีเงื่อนไข